

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mersiha Jujić

Mentorica: red.prof.dr. Zinka Kolarič

OČETOVSKI DOPUST V REPUBLIKI SLOVENIJI
V NJEGOVM ZAČETKU

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

*Mojim staršem, njihovim staršem in vsem staršem,
ki so se trudili kolikor se je dalo, s tem kar so imeli na voljo.
(Jane Bluestein)*

1. Uvod	3
2. Družina-družine	5
2.1. Trendi spreminjanja družinskega življenja	5
2.2. Delitev dela v družini	9
2.3. Družinsko delo	11
2.4. Starševstvo (vrednote zavzetega starševstva)	13
3. Očetovstvo	18
3.1. Prisotnost očeta v družini	18
3.2. Očetovstvo	21
3.3. Očetje pri porodu	23
3.4. Pomen za očeta	26
3.5. Kuvada	28
3.6. Pomen za otroka	29
3.7. Sporočila očetom	31
4. Pravno varstvo očetovstva	34
4.1. Družinska politika	34
4.2. Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih	36
4.3. Očetovski dopust	38
4.4. Uveljavljanje pravice do očetovskega dopusta in nadomestila	40
4.5. Prikaz koriščenja pravic očetov	41
5. Mednarodna primerjava	44
5.1. Švedska	44
5.2. Danska	46
5.3. Norveška	47
5.4. Finska	48

<i>5.5. Avstrija</i>	<i>48</i>
<i>5.6. Francija</i>	<i>48</i>
<i>5.7. Velika Britanija</i>	<i>49</i>
<i>5.8. Nizozemska</i>	<i>49</i>
<i>5.9. Belgija</i>	<i>49</i>
<i>5.10. Nemčija</i>	<i>50</i>
<i>5.11. Španija</i>	<i>50</i>
<i>5.12. Portugalska</i>	<i>50</i>
<i>5.13. Italija</i>	<i>50</i>
<i>5.14. Hrvaška</i>	<i>51</i>
6. Primerjalna analiza	52
7. Zaključek	56
8. Literatura	59
Priloge	

1. UVOD

Fraza, da sta dve glavi boljši od ene, je kot naročena za vzgojo otrok, zlasti če je ena glava moška, druga pa ženska. Moški in ženske gledajo na stvari na različne načine, zato je drugačna tudi njihova vzgoja. Drugačna pa ne pomeni tudi slabša. Če otrok po vseh pravilih potrebuje oba starša, potem moramo oba starša obravnavati enakovredno in enakopravno. Če imata starša enake dolžnosti do otrok, bi morala imeti tudi enake pravice.

Zaradi biološke zmogljivosti rojevanja je bila v preteklosti ženskam dodeljena primarna vloga pri vzgoji in negi otrok. Moški so dobili nalogo materialno preskrbeti svojo družino. Ta praksa se je stoletja utrjevala kot vzorec normalnega in družbeno sprejemljivega človeškega bivanja in tako omogočala samoumevnost v delitvi dela po spolu.

Ta model družinskega življenja pa vedno bolj izpodrivajo druge, alternativne oblike socialne skupnosti. Sorazmerno s spreminjanjem družine se je spreminjala tudi vloga očeta, pravzaprav se očetovstvo (poleg protektivnega otroštva) pojavlja kot osrednja tema v razpravah o pomenu spreminjanja družine in premeščanja spolnih razmerij med ženskami in moškimi. Pri spreminjanju tradicionalnih moških in ženskih vlog igra zakonodaja ključno vlogo in le-ta v preteklosti ni omogočala enakopravnega položaja očetom v primerjavi z materami.

V zadnjih desetletjih psihologi priznavajo prav očetovi vlogi vse večji pomen pri otrokovem psihološkem razvoju. Obdobje prvih let se omenja kot tisto, v katerem je otrok še posebej dojemljiv za zunanje vplive. To, kar se v tem obdobju nauči in kar osvoji, nosi s seboj vse življenje in nikoli ne pozablja na tiste, ki so nanj vplivali v tem obdobju. Moja osnovna teza naloge je, da bi vloga očeta pri vzgoji in negi otrok morala postati enakovredna in enako pomembna kot vloga matere, predvsem pa samoumevna. Neenakost vloge se je do sedaj kazala predvsem na področju starševskega varstva.

Slovenija je morala pred vstopom v Evropsko Unijo vso zakonodajo na področju enakih možnosti žensk in moških prilagoditi pravnemu redu Evropske Unije. Ena izmed novosti na tem področju je neprenosljiva pravica do očetovskega dopusta. Očetovski dopust bi kot tak lahko prispeval k izenačevanju položaja žensk in moških pri razdelitvi družinskega dela, na trgu delovne sile in nenazadnje pri negi in vzgoji otrok.

S svojo diplomsko nalogo želim opozoriti na nujno potrebno vključevanje moških v aktivno družinsko življenje. V fazi osnovanja in razširjanja družine se je potrebno pripraviti na rojstvo

otroka, obenem pa nastopijo problemi materialne oskrbe družine, vzgojne naloge in problemi delitve dela med partnerjema. Kako se ti problemi rešujejo dandanes in ali lahko ureditev očetovskega dopusta pripomore k rešitvi teh problemov? Odgovore na ta in spodaj zastavljena vprašanja sem iskala v domači in tuji literaturi, kar nekaj koristnih informacij sem pridobila v času študentskega dela na Centru za socialno delo v Ljubljani (kjer se mi je tudi porodila ideja o sami nalogi). Sveže podatke o številu očetov na očetovskem dopustu mi je posredovalo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, odnos medijev do vpletenosti očetov v vzgojo otrok pa sem raziskala primarno. S pregledovanjem nekaterih revij dostopnih na našem tržišču in druge literature sem želela preveriti, kako je starševstvo predstavljeno v tisku.

Diplomsko delo sem razdelila na več poglavij in čeprav je vsako poglavje zaključen del, si vsebinsko sledijo in skupaj tvorijo celoto. Na začetku svojo pozornost namenjam družinam. Kakšne spremembe doživlja institucija družine, kako je delo znotraj družine razdeljeno in kakšno vlogo igra oče v tej primarni instituciji, so moja glavna vprašanja na katere skušam odgovoriti v prvem poglavju. Skušala bom ugotoviti, v kolikšni meri se očetje vključujejo v družinske obveznosti. Poglavje zaključim z razpravo o tem, kaj je sodobno starševstvo in kakšne so starševske vloge v 21. stoletju.

Osrednji del diplome pokriva poglavje o očetovstvu in njihovi prisotnosti v družini. Kako očetje sodelujejo pri porodu ter pri skrbi in negi takoj po rojstvu otroka, kaj je novo očetovstvo in kakšen pomen ima tako za očeta kot za otroka. Nadalje ugotavljam, v kolikšni meri trenutna družinska politika podpira aktivno vključevanje očetov v družinsko življenje oziroma ali se s pomočjo novega zakona v večji meri kot do sedaj omogoča usklajevanje družinskih in zaposlitvenih obveznosti. Kakšne so težave, s katerimi se srečujejo očetje pri izrabi očetovskega dopusta in kakšni so mehanizmi, s katerimi bi se dalo očete vzpodbuditi, da bi se v večji meri odločali za starševski dopust, me zanima v četrtem poglavju. Nenazadnje prikažem število očetov, ki so izrabili pravico v prvem letu veljave novega zakona.

V zadnjem poglavju prikazujem ureditve tujih držav s področja očetovskega dopusta, kjer se v glavnem opiram na podatke držav članic Evropske unije. Na ta način bom lahko dodatno preverila, ali je varstvo očetovstva pri nas ustrezno urejeno ali ne. Cilj moje naloge je predstaviti pojav novega očetovstva in predvsem razvoj institucije očetovskega dopusta, kot najpomembnejšega ukrepa varstva očetovstva. Skozi celotno nalogo pa bom pozorna na enakopravnost moških in žensk na področju starševstva.

2. DRUŽINA- DRUŽINE

2.1. TRENDI SPREMINJANJA DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA

Človek je družbeno bitje in prva skupnost, v katero se rodi, je prav družina. V njej se otrok nauči mnogo dobrih in tudi slabih stvari, ki v njem pustijo globoke sledi. Pojem družine in odnosi znotraj nje so se skozi različna zgodovinska obdobja močno spreminjali. Proces kot so industrializacija, urbanizacija, sekularizacija, množično izobraževanje, socialna mobilnost, ekonomska emancipacija žensk idr. so imeli velik vpliv na družinske strukture. Kljub vsem nastalim spremembam lahko, na osnovi empiričnih podatkov (Statistični popis 2002, Mladina 2000 idr.), jemiemo ugotovitev o pomembnosti družine na ravni posameznika kot nevprašljivo izhodišče.

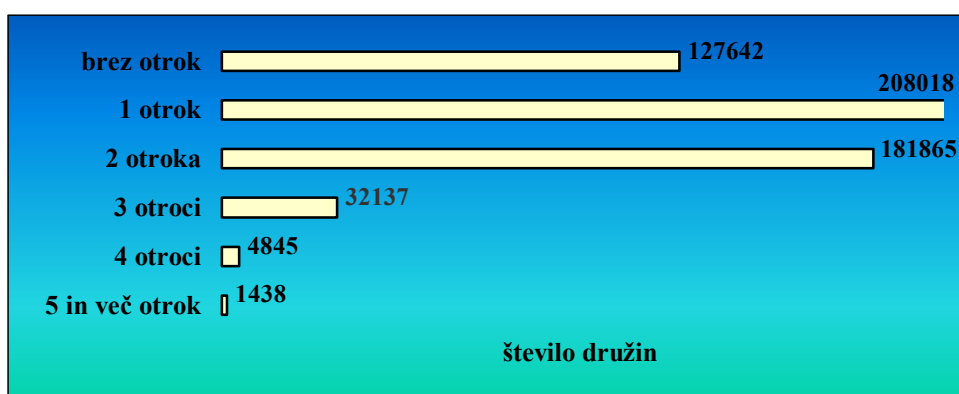
Da je prišlo do sprememb v velikosti in sestavi družin in družinskega življenja so opozorili in še vedno opozarjajo številni družboslovci. Žal pa v širši javnosti prevladuje ideja, ki družino postavlja v krizo, v katero naj bi ta socialna institucija zašla. Tradicionalna jedrna družina, ki je skozi zgodovino dominirala, razpada. Da temu ni tako, pojasnjuje Alenka Švab, ko pravi: »Gre seveda za ideologiziranje nekega družinskega vzorca, posledično stigmatiziranje drugih načinov (družinskega) življenja, za hierarhiziranje družinskih vlog po spolu,...« (Švab, 2002:75).

Na mesto, kjer je dolga leta kraljevala nuklearna družina kot edina legitimna in legalna oblika skupnega življenja in spolnih razmerij, se je vrnila vrsta alternativnih družinskih oblik in življenjskih stilov. Institucija družine, ki je nastala s poroko dveh (zaljubljenih) oseb nasprotnega spola in njunimi otroci, ne obstaja več kot edina legitimna oblika. »Spremembe v družini v zadnjih dvajsetih ali tridesetih letih lahko razumemo kot postopno deinstitutionaliziranje družine.«(Ule,Kuhar, 2003: 54) Prevladujoča teza tega poglavja je, da družina ni zašla v krizo, pač pa doživlja pluralizacijo, ki je zajela tako oblike kot načine družinskega življenja, zato sem naslov poglavja priredila temu primerno.

Popis prebivalstva leta 2002 je pokazal, da se število gospodinjstev in družin povečuje, njihova velikost pa zmanjšuje. V desetletju 1991-2002 se je število prebivalcev Slovenije povečalo za 2,6 odstotkov, število gospodinjstev za 8,3 odstotkov in družin za 2,2 odstotkov. Te spremembe kažejo na zmanjševanje velikosti gospodinjstev in družin. Povprečna velikost

gospodinjstev se je zmanjšala predvsem zaradi večjega števila samskih gospodinjstev (kar 27,6 odstotkov več kot leta 1991), povprečna velikost družin pa zaradi zniževanja rodnosti. Leta 2002 je bilo registriranih 555.945 družin, med katerimi največji delež predstavljajo družine z enim otrokom (grafikon 2.1), sledijo jim tiste z dvema otrokoma, tretje mesto pa pripada družinam brez otrok¹. (Statistične informacije, 2003)

Grafikon 2.1: Družine v Sloveniji po številu otrok, ob popisu 2002

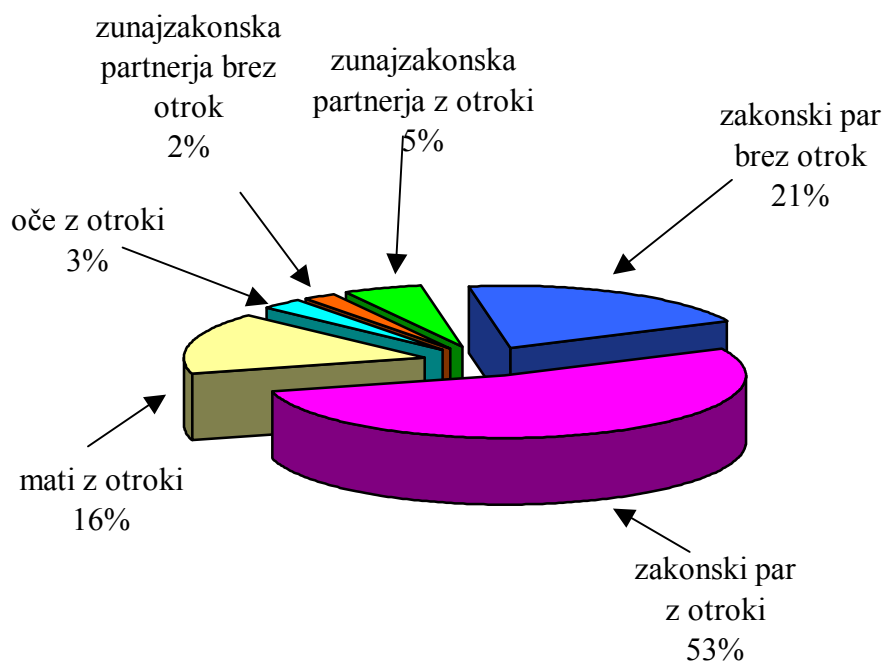

Vir: Statistične informacije št.92. Statistični urad Republike Slovenije, 16.april 2003.

»Formalizirana zakonska zveza izgublja svoj socialni status in pomen;« (Rener, 1995: 20). Še deset let nazaj je kot oblika družine dominiral zakonski par z otroki, saj je ta forma predstavljala kar šestdeset odstotkov vseh družin. Delež zakonskih skupnosti se je sedaj nekoliko zmanjšal (za sedem odstotkov), povečalo pa se je število zunajzakonskih parov z otroki, saj jih je več za skoraj 17000 (grafikon 2.2). Povprečna starost vstopanja v formalno zakonsko zvezo se v zahodnem svetu vztrajno zvišuje. Zgodil se je *premik od zakona kot institucije k zakonu kot odnosu*, kar kaže na spremembo sestavnega dela kulture. Po eni strani se odpira pravica do prekinitve neuspešnih odnosov, po drugi strani pa ljudje upajo, da jih bo predhodno skupno življenje bolj pripravilo na morebitni zakon. Kar je še pred nekaj desetletji morda zbuvalo splošen odpor, npr.neporočeni pari, materinstvo zunaj zakona, ločitve itd., danes ne vznemirja skoraj nikogar več. (Ule, Kuhar, 2003: 50-56)

¹ Par brez otrok sem uvrstila v družine zgolj zaradi lažjega prikaza statističnih podatkov zbranih ob popisu leta 2002. Tu so namreč v klasifikacijo družine uvrstili tudi ne/zakonski par brez otrok. Za mojo nadaljnjo obravnavo pa pod pojmom družina mislim vsaj dvo-generacijsko skupnost starš-a (-ev) in otrok (-a).

Grafikon 2.2: Družine v Sloveniji po sestavi, ob popisu 2002

Vir: Statistične informacije št.92. Statistični urad Republike Slovenije, 16.april 2003.

Dejstvo, da razveza zakonske zveze oziroma ločitev ne predstavlja več dejanja vrednega obsojanja, posledično pripomore k nastajanju reorganiziranih družin. Renerjeva jih definira kot: »...družine, kjer vsaj eden od partnerjev ponovno vzpostavlja družinsko skupnost.« (Rener, 1995: 21) Še bolj kot reorganizirane družine se uveljavlja oziroma se je že dobro uveljavila in postala legitimna institucija enostarševske družine. »V Sloveniji danes eden od treh otrok živi v reorganizirani ali enostarševski družini...« (Rener v Oakley, 2000: 294). Nepopolna družina, ali kot bi ji rekli Američani *broken home*, je dobila manj vrednostno obremenjen pojem enostarševska. Ko se je izkazalo, da odstotek le-teh ni zanemarljiv in da so to skupnosti, ki živijo v zelo slabih finančnih razmerah (samo z enim dohodkom), so jim pri sprejemanju novega zakona dodelili pravico do deset odstotnega zvišanja otroških dodatkov (Družinski prejemki, januar 2002).

Kot pomemben segment pluralizacije naj omenim še odmik od tradicionalnega videnja materinstva kot normativnega, obveznega, družbeno pričakovanega ter časovno reguliranega dejanja. Veča se delež žensk, ki se po lastni volji nikoli ne odločijo za otroke. Vse več je skupnosti brez otrok (v popisu je to kategorija *družine brez otrok*), tudi mladih, v primerjavi s

popisom iz leta 1991 kar deset odstotkov več. Kljub temu pa sociologi zmeraj bolj poudarjajo, da je namesto ideologije obveznega starševstva prišla v ospredje ideologija odloženega starševstva. Vse več žensk in moških se namreč odloča za otroka v poznejših letih svojega življenja. (Švab, 2002:87)

Tabela 2.3.: Povprečna starost matere ob rojstvu 1.otroka v letih 1990-2002

leto	Ø 1990-1994	Ø 1995-1999	1998	1999	2000	2001	2002
starost matere	24,3	25,6	25,9	26,2	26,5	26,7	27,2

Vir: Statistični letopis, Statistični urad RS, Centralni register prebivalstva.

Tabela 2.4: Povprečno št.živorojenih otrok na žensko v rodni dobi (=celotna stopnja rodnosti)

leto	1980	1991	1997	2002	2003
povp.št.otrok	2,11	1,42	1,25	1,21	1,20

Vir: Statistični letopis, Statistični urad RS, Centralni register prebivalstva.

Še dvajset let nazaj je bila povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka okrog 23. leta, v današnjem času pa se ženske za prvega otroka ne odločajo pred svojim 27. ali celo 28. letom. Novi podatki nam tudi kažejo, da imajo ženske v povprečju vedno manj otrok. V obdobju zadnjih desetih let se je po podatkih iz popisa 2002 najbolj povečalo število družin z enim otrokom. Število družin z večjim številom otrok pa se je glede na leto 1991 najbolj zmanjšalo v ruralnih naseljih. (Statistične informacije, 2003:41)

V sociologiji družine je vedno bolj prisoten fenomen lat faze – *living apart together*. Ta pojem se veže na obdobje prehoda mladih iz družine svojih staršev v oblikovanje lastne družine. To obdobje je čedalje daljše, ker se je čedalje težje »postaviti na lastne noge«. Po eni strani se vedno več mladih odloča za nadaljevanje šolanja na višjih stopnjah (delež študentov se je v zadnjih desetih letih povečal za kar 230 odstotkov), kar še povečuje njihovo ekonomsko odvisnost od staršev, saj je težko dobiti zaposlitev, po drugi strani pa velik problem v Sloveniji predstavlja neustrezna stanovanjska politika. Mlad človek (ali pa mlad par) si sam praktično ne more zgolj na osnovi lastnih sredstev privoščiti stanovanja. Vsi ti faktorji prispevajo k odlaganju starševstva na kasnejša leta.

Kot zadnji vidik družinske pluralizacije Alenka Švab obravnava spremembe na področju družinskih vlog, bolj konkretno očetovstva (Švab,2002:86-87). S transformacijo tradicionalne družine je tesno povezan razvoj institucije očetovskega dopusta. Že leta 1976 so se na institucionalni ravni odprla vrata, da bi se lahko začeli procesi znotraj družine spreminjati. Takrat se je namreč porodniški dopust razdelil na obvezni del in na dopust za nego in varstvo otroka, kjer je bila dana možnost očetom, da prevzamejo del tega dopusta in tako v nekem smislu razbremenijo matere. Večjo pozornost bom pluralizaciji očetovstva namenila v tretjem poglavju.

2.2. DELITEV DELA V DRUŽINI

Vlogo, ki jo ima posameznik v družini, mu določajo ostali člani družine s tem, da so vloge ostalih članov sovpadajoče z njegovo vlogo. »Vlogo vsakega člana družine določajo na eni strani širše sociokulturne norme, na drugi strani pa razmere v družini,...« (Žmuc Tomori, 1988: 11) S tem, ko se spreminja vloga ženske, se posledično spreminja tudi vloga moškega in obratno. V tem poglavju zagovarjam tezo, da je odnos do delitve dela v družini v Sloveniji še vedno v pretežni meri tradicionalen.

Znotraj nuklearne družine je bila diferenciacija starševskih vlog jasna. Oče skrbi za materialne dobrine in vzdržuje zvezo družina-družba (instrumentalna vloga), mati pa skrbi za gospodinjstvo in otroka, je režiserka odnosov (ekspresivna vloga). Družboslovje definira vloge v družini s konceptom iz/vključenosti v družinsko življenje oziroma po modelu javno/zasebno(Švab, 2001: 120).

Lik očeta v preteklosti je bil tako temeljito vpet in stalno prisoten, da pravzaprav ne moremo pričakovati hitrih sprememb. Socialno razlikovanje glede na spol je priučeno oziroma vzgojeno in ker se socializacija posameznika začne z rojstvom ima družina in odnosi v njej ključni pomen za vzgojo otroka. Dejstvo je, da razlik med moškimi in ženskami ni mogoče zanemariti in je razlikovanje mogoče celo neizogibno. Pomembno pa je, da te razlike ne ovrednotimo, saj problem nastane, ko je eden od spolov v družbi višje ovrednoten kot drugi. Takrat lahko govorimo o spolni diskriminaciji. V ekonomskih, pravnih in družbenih razpravah je dolga leta prevladoval mit o materinstvu, na osnovi katerega so bile pravice in dolžnosti očetov zanemarjene.

Družina naj bi bila polje dejavnosti in odgovornosti matere in očeta v enakem razmerju, vendar temu ni tako, saj obstaja vidna asimetrija v razporeditvi obveznosti (in ugodnosti) glede na spol. Vse preveč je namreč delitve dela na moška in ženska opravila. Na tovrstno spolno neenako učinkovanje družinskega življenja opozarja tudi Maca Jogan v svoji knjigi *Seksizem v vsakdanjem življenju* (2001). Ta neenakopravnost se, kot pravi avtorica, kaže na najrazličnejših področjih medčloveškega delovanja: od trga delovne sile do politične sfere.

Zaposlitev je ženskam prinesla večjo avtonomijo in ekonomsko neodvisnost, kar je imelo za posledico *spremenjeno samorazumevanje žensk* (glej Nastran-Ule, 1993:176). Za večino žensk je njihova redna zaposlitev zunaj doma skoraj samoumevna. Na drugi strani pa raziskave kažejo, da »obsegu in dinamiki vstopanja žensk v javna območja, ki so bila dolgotrajno rezervirana za moške, ne sledi vstopanje moških v zasebno sfero.« (Jogan, 2001:185) Le-ta je še vedno rezervirana za ženske. Ob visokem deležu polno zaposlenih žensk pomeni kombinacija službenih in družinskih obveznosti dvojno obremenitev. Za ženske je torej nujno razbremenjevanje v sferi družine, kar pomeni bolj enakomerno razporejanje odgovornosti in delitve dela z moškimi.

Med glavnimi argumenti pri prizadevanju za bolj enakomerno porazdelitev odgovornosti v družini glede skrbi za otroke je tudi ugotovitev, da je od tega odvisna enakost moških in žensk pri zaposlovanju in udeležnosti v javnem življenju. Ženske zaradi potencialnega materinstva in s tem družinskih obveznosti, veljajo na trgu delovne sile za manj zanesljivo delovno silo in tako težje dobijo prvo in redno zaposlitev za nedoločen čas, če že, so zaposlene za določen čas, tako da jih delodajalec lažje odpusti z delovnega mesta v primeru zanositve (Stropnik, 1997:80-89).

Na deklarativni ravni so mladi kar precej naklonjeni enakomerni delitvi dela v družini. Mladi, ki so bili zajeti v raziskavo *Življenjske in vrednostne orientacije študentske populacije*, zavračajo patriarhalno pojmovanje družine, po katerem oče materialno preživlja družino, mati pa skrbi za gospodinjstvo in otroke (83,7 odstotkov odgovorov) ter se zavzemajo za enakopravno delitev dela v gospodinjstvu (73,6 odstotkov odgovorov)(Rener, 1995:18).

Kakšne so praktične razlike med spoloma v družinsko-gospodinjstvi obremenitvi, pa kažejo podatki iz več raziskav. V mednarodni raziskavi Stališča o delu 1997 (SJM 97/3) je npr. na vprašanje- kdo opravlja v njihovi družini gospodinjstva in družinska dela, dve tretjini žensk odgovorilo, da v glavnem one, kar sedemdeset odstotkov moških pa je odgovorilo »nekdo

drug«. Nekdo drug (to je ženske) pa je večinoma obremenjen tudi takrat, ko so moški prosti, kajti družinsko življenje mora biti zagotovljeno stalno, tudi ob prostih dnevih. (Jogan, 2001:187) V Sloveniji je odnos do delitve dela še vedno tradicionalen. Mlajše generacije so manj tradicionalne, vendar v tem pogledu generacijske razlike ne odražajo kakšnih večjih kulturnih sprememb (Zavrl, 1999).

2.3. DRUŽINSKO DELO

Je najbolj pogosta, najbolj razširjena in morda tudi najpomembnejša oblika neformalnih dejavnosti, ki zadovoljujejo potrebe vsakdanjega življenja. Med družinsko delo prištevamo gospodinjsko delo, vzgojo in skrb za otroke, skrb za starejše ljudi, sorodstveno delo, odnosno delo (Rener, 1990:19). Renerjeva pravi, da je družinsko delo spolno določeno in da je v glavnem neplačano žensko delo. Družinsko delo se z vidika ekonomskega vrednotenja dela kaže kot delo brez ekonomske vrednosti, kadar ga opravljajo družinske članice v lastni družini, ter kot podcenjeno servisno delo (Rener v Oakley, 2000:279).

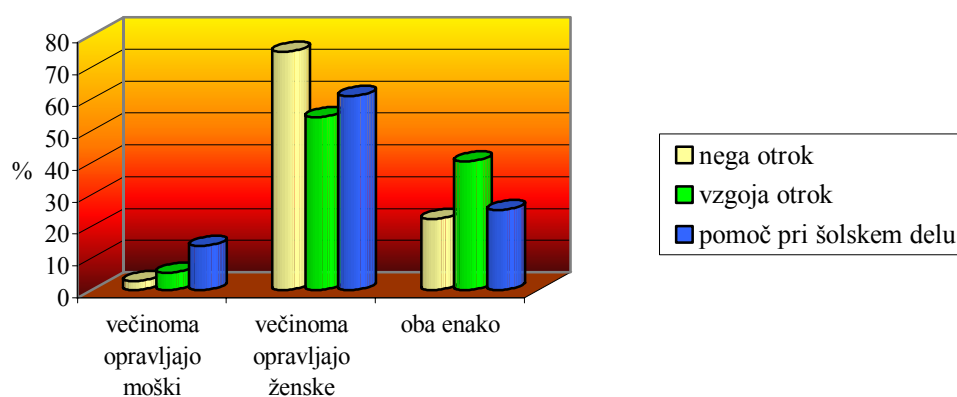
Opravljanje gospodinjskih del s strani moških je zelo redko in minimalno (tabela 2.5). Raziskave so pokazale, da za gospodinjska opravila porabijo moški bistveno manj časa kot ženske, in še ta čas porabijo za tista dela, ki jih praviloma uvrščamo med »moška opravila« (vzdrževanje avtomobila, drobna popravila v hiši itd.). To so povečini dela, za katera se lahko sami odločijo, kdaj in kako bodo opravljena. »Lotevajo se del, ki jih je mogoče označiti kot prostočasna (vrtnarjenje, igra z otroki). Izogibajo se planiranju in imajo raje izvršilno delo, npr. nakupujejo, a želijo imeti listek s seznamom.« (Rener v Oakley, 2000:297) Dolgočasna opravila, kot so kuhanje, pospravljanje za otroke, pomivanje, fizična nega otrok ipd., ima večina moških za manj pomembna in jih zato zanemarjajo (Coltrane v Zavrl, 1999: 66). Pri analizi podatkov, je potrebno upoštevati možnost, da so očetje pri odgovarjanju svoj delež družinskih del lahko ocenjevali na osnovi primerjanja z deležem svojih očetov, kar postavi pod vprašaj rezultate raziskav, vendar je tako hipotezo težko preveriti, verjetnost pa ni tako velika, da podatki ne bi bili uporabni. Smiselno pa se mi zdi upoštevati to hipotezo.

Tabela 2.5: Delitev dela med partnerjema

	večinoma opravljajo moški (v %)	večinoma opravljajo ženske (v %)	oba enako (v %)
gospodinjstva opravila			
pranje	1.8	95.7	2.5
šivanje, likanje	1.3	97.7	1.0
kuhanje in priprava obrokov hrane	2.2	90.4	7.3
čiščenje stanovanja	5.6	83.2	11.2
vsakodnevni nakupi	18.7	64.2	17.1
pomivanje posode	4.1	89.0	6.9
skrb za denarne zadeve (varčevanje, plačevanje računov, davkov ipd)	29.9	34.3	35.8
manjša popravila v in izven stanovanja	86.4	9.6	4.0
ukvarjanje z otroki	večinoma opravljajo moški (v %)	večinoma opravljajo ženske (v %)	oba enako (v %)
nega otrok	2.8	74.8	22.4
vzgoja otrok	5.4	54.2	40.4
pomoč pri šolskem delu	13.8	61.0	25.2

Vir: Črnič Istenič (1995), Spremembe družinskega položaja žensk in upadanje rodnosti v Sloveniji, v Rener, T., Potočnik, V., Kozmik, V. Družine: različne enakopravne. Vitrum, Ljubljana, str.73.

Grafikon 2.6: Ukvarjanje z otroki glede na spol

Vir: Črnič Istenič (1995), Spremembe družinskega položaja žensk in upadanje rodnosti v Sloveniji, v Rener, T., Potočnik, V., Kozmik, V. Družine: različne enakopravne. Vitrum, Ljubljana, str.73.

Velika večina moških sodi, da k družini največ prispevajo s tem, da prevzamejo del skrbi za otroka (grafikon 2.6). Vendar ta delež, t.j. ukvarjanje z otroki, ni bistveno višji od ostalih gospodinjskih opravil, še največ pomoči ponudijo pri šolskem delu otrok. Tam, kjer je oče prevzel svoj delež v delitvi dela z materjo, je torej to najpogosteje pomenilo, da se je on z otroki igral, šel v kino..., vsakdanja rutinska opravila pa so ostala materi. Da se je oče otroku približal skozi te dejavnosti je nedvomno pomembna sprememba, vendar pa oče in otrok te bližine ne delita z materjo. (Čačinovič Vogrinčič, 1980: 9-19)

Zanimiva je tudi ugotovitev, da z mnogimi sodobnimi tehničnimi gospodinjskimi pripomočki časovni prihranek pri gospodinjskih delih skoraj ni opazen. Največ sprememb so nove tehnologije prinesle na področje opravil, ki so veljala za izključno moška, kot je kovaštvo, mizarstvo, mesarstvo, izdelava obutve, katera so se v celoti preselila izven družinskega okvirja. Res je, da se je tudi gospodinjsko delo na nek način razbremenilo s pomočjo tehničnih pripomočkov (predvsem fizično), so pa zato naše zahteve večje. Več peremo in bolj pogosto, bolj smo natančni pri osebni in hišni higieni, pri jedi kuhamo več in bolj raznoliko. Ob predpostavki, da bi si vsi člani enakomerno razdelili delo v družini, bi verjetno vsi imeli več časa vsak zase, pa tudi drug za drugega.

2.4. STARŠEVSTVO

Spremembe v oblikovanju družine zahtevajo tudi preoblikovanje starševskih vlog, tako očetovske kot materinske. Vzgoja otrok in s tem družbene zahteve za starše so se spreminjale glede na zgodovinsko obdobje, prav tako glede na krajevno ter slojevsko pripadnost. Kljub temu lahko za nekatere zahteve trdimo, da so bolj ali manj univerzalne. Moja teza je, da je starševska vloga skozi čas pridobila pripono pomembnosti in odgovornosti.

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika so pojmi starševstva, materinstva in očetovstva definirani zelo kratko in jedrnato: »starševstvo: dejstvo, da je kdo oče ali mati« (1998:1304), »materinstvo: dejstvo, da je ženska mati« (1998:529) in »očetovstvo: dejstvo, da je moški oče« (1998:722), vendar pa je pomembno, kako katerega od teh pojmov oziroma dejstev definira družba v času in prostoru. Prav odnos širše družbe in države do teh pojmov kaže na njeno odprtost/zaprtost do posameznikov in tudi na njen odnos do širših segmentov: cerkve, kulturne tradicije, drugačnosti, spola...

Brajša pojmuje starševstvo kot »...intimen medosebni sistem, v katerem se je rodil otrok. Jedro starševstva predstavlja neposredni, intimni, interpersonalni krog odraslih, v katerem se razvija otrok.«(Brajša, 1987: 148) Lahko rečemo, da je starševstvo skupno delovanje očeta in matere pri negi in vzgoji otrok.

Da je starševstvo, vsaj po predstavah širše javnosti, v glavnem še vedno domena matere, dokazuje tudi dejstvo, da ob ločitvi v skoraj vseh primerih otroka dodelijo materi. Pa ne samo to. Veliko je očetov, katerim bivše partnerice ne pustijo vzdrževati stika z otrokom. Ženska, ki je sama odgovorna za otrokovo vzgojo in mora biti kot mati nenehno na voljo, ostaja sama v otrokovem svetu in plačuje visoko ceno za tako materinstvo. Prikrajšan pa je v največji meri otrok, saj mu dve zreli odrasli osebi lahko ponudita veliko več kot ena. »... , dva odtisa šele dobro omogočata otroku razbiranje lastne stvarnosti in obvladovanje, ki ga tako zelo podrejen položaj v odnosu do matere izredno otežuje.«(Čačinovič Vogrinčič, 1993: 26) Torej ne gre le za otroka in mater, otroka in očeta ali mater in očeta, temveč za vse tri.

Otrokovo rojstvo, še posebej rojstvo prvega otroka, nedvomno zahteva mnogo sprememb v družini. Vsi družinski člani prevzemajo nove vloge in spreminjajo stare. Vsak v družini mora prevzeti svoj del odgovornosti. Starševstvo je posebno, svojevrstno doživetje, ki poleg notranjega zadovoljstva prinaša s seboj mnoga vprašanja, dvome pa tudi krize. Vlogi očeta in matere v družini sta tesno povezani z njunim partnerskim odnosom. Temelji za zdravo starševstvo pa se, po mojem mnenju, postavljajo že pri oblikovanju partnerskega odnosa. »Roditelj ne vzgaja samo s svojo osebnostjo in s svojim odnosom do otroka, ampak prvenstveno s kvaliteto starševskih odnosov v skupnosti staršev.«(Brajša, 1987:114). Zato zahtevajo spremembe vlog očeta in matere marsikatero spremembo v odnosu med moškim in žensko.

Paru, ki se odloči za skupno življenje ali zakonsko zvezo, želja po otrocih ni več samoumevna. V preteklosti pa je bilo starševstvo neposredno povezano z zakonom. Starši so imeli veliko otrok predvsem zaradi ekonomskih razlogov, saj so jih potrebovali kot delovno silo doma in na kmetiji ali pa so potrebovali in želeli dediče. Pomemben faktor visoke rodnosti v preteklosti je tudi pomanjkanje kontracepcijskih sredstev. Konec 20.stoletja pa se zaradi učinkov industrializacije starševstvo počasi ločuje od ekonomije, saj so v ospredje namesto prednosti stopili stroški otrok. Družina ni bila več ekonomska enota, znotraj katere se je proizvajalo.(Ule,Kuhar, 2003: 57-59) Vsi ti faktorji so vplivali na to, da se je rodnost v Sloveniji v zadnjih dvajsetih letih znižala (tabela 2.4), število živorojenih otrok pa je v prvi

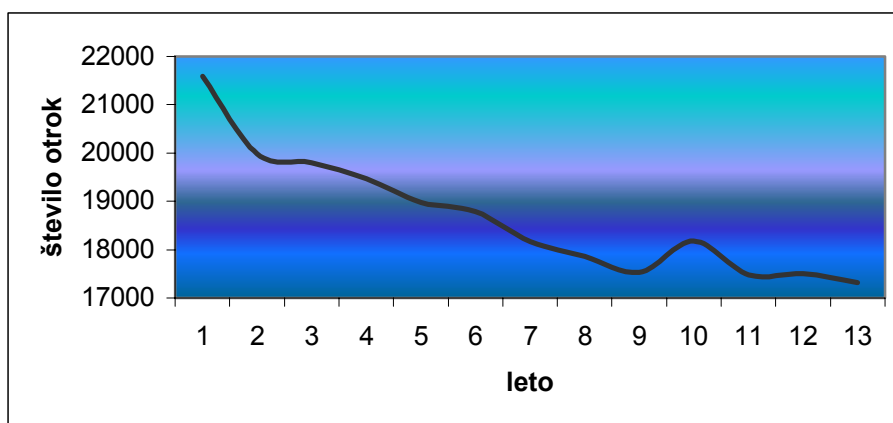
polovici prejšnjega desetletja strmo padalo, okoli leta 2000 smo bili priča babyboom-u, kar je krivuljo malce dvignilo, a ne za dolgo (tabela 2.7, grafikon 2.8).

Tabela 2.7: živorojeni otroci v obdobju od leta 1991 do leta 2003

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
leto	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Σ	21583	19982	19793	19463	18980	18788	18165	17856	17533	18180	17477	17501	17321

Vir: Statistični letopis 1991-2003.

Grafikon 2.8: živorojeni otroci v obdobju od leta 1991 do leta 2003

Vir: Statistični letopis 1991-2003.

Finančni stroški za otroke pa so se začeli kopičiti oziroma zviševati tudi zaradi potrošniške družbe, ki je v otrocih videla potencial za trženje. »Seznam nujnosti je dolg: od otroških sob do počitnic, igrač in športa, plesnih in jezikovnih tečajev in ne nazadnje vse bolj podaljšanega izobraževanja in podaljšane materialne skrbi za otroke.« (Ule, Kuhar, 2003: 58) Vse bolj je prodiral fenomen *protektivnega otroštva*, ki: » vključuje mnogovrstne (nove) aktivnosti in prakse, ki izražajo vedno bolj intenzivno skrb za otroke, njihovo blaginjo,..., zahteva zelo veliko materialnega vlaganja ter predvsem emotivnega dela z otroki.« (Švab, 2002:91)

Majda Černič Istenič je leta 1998 izvedla analizo na tematiko odgovornega starševstva, s pomočjo katere je prišla do različnih ugotovitev, med drugim tudi, da je višja starost ob

prehodu v prvo starševstvo pomembno povezana z višjo ravniyo kakovosti življenja: čim starejši so moški ob prevzemanju očetovske vloge, tem boljše življenjske razmere imajo oziroma tem bolj se približujejo zahtevam odgovornega starševstva, zlasti na področju finančne neodvisnosti. Njen sklep je, da ima odlaganje oblikovanja družine pozitivne učinke tako za starše kot za otroke (Černič Istenič, 1999: 30-32). Ljudje so tem boljši v svoji vlogi starša, čimbolj so zadovoljni sami s seboj, čimbolj se čutijo izpopolnjene in se doživljajo kot ljudje, ki lahko veliko dajo.

Koncept odgovornega starševstva je sinonim za fenomen *Attachment Parenting/ Povezano starševstvo*, ki označuje način starševstva, kjer starši otroku namenijo svoj čas, z njim delijo občutja in se z njim pogovarjajo. Ne gre za nov koncept, gre za stil oziroma način življenja mnogih družin po svetu. Mlinarjeva ga vidi kot nasprotje danes splošno sprejetemu potrošniškemu in materialističnemu konceptu. (glej Mlinar, 2004: 38)

Kljub temu, da je veliko govora o večji poučenosti in osveščenosti sodobnih staršev, pa se prava podoba o delitvi vlog pri vzgoji otrok zelo počasi spreminja. »Na eni strani se sklicujemo na enakopravnost in enake možnosti, ki jih imata oče in mati ob otroku, na drugi pa vedno znova vidimo, da je v čakalnicah otroških dispanzerjev, na roditeljskih sestankih v šoli ali v prodajalnah otroške obutve še vedno precej več mater kakor očetov, tudi iz družin, v katerih sta mož in žena zaposlena in dejavna vsak v svojem poklicu. Tem dejavnostim se toliko očetov ne izogne zato, ker bi imeli svoje otroke kaj manj radi, kakor jih imajo matere, in tudi ne zato, ker ne bi mogli držati dojenčkov pri cepljenju ali šolarju ne bi znali kupiti čevljev. Prav tako ne mislijo, da imajo njihove žene časa na pretek. To njihovo ravnanje je pač usklajeno z njihovim pojmovanjem očetovske vloge in deleža pri vzgoji otrok.« (Žmuc-Tomori, 1988: 60)

Razdelitev skrbi za otroke je postal eden izmed osrednjih vidikov pogajanj med očetom in materjo. Za otroka je vsekakor bolj koristno, če se vlogi staršev pri posameznih dejavnostih prepletata, saj tako delujeta bolj naravno in lahko tudi bolj zabavno. Nujno pa se mi zdi opozoriti, da sta za oblikovanje otrokovega odnosa do staršev pomembnejša način in vsebina stikov z otrokom kot pa obseg ukvarjanja z njim.

»V sodobnih družbah naj bi se spolno življenje in reprodukcija odlagala, dokler ni dosežena izobrazbena, delovna in psiho-socialna zrelost na normativno določeni poti v odraslost.«

(Testa v Černič Istenič, 1999: 31) Na podlagi tega je moč povzeti, da mora posameznik v skladu z današnjimi družbenimi normami najprej doseči biološko, socialno in čustveno zrelost, končati šolanje, si najti redno zaposlitev, zbrati dovolj finančnih sredstev za oblikovanje lastnega gospodinjstva in se poročiti ter se šele nato odločiti za starševstvo.

Odločitev za odložitev starševstva je rezultat pogajanja o odnosih. Danes posamezniki in posameznice preizkusijo odnose, preden se zavežejo starševstvu. »Starševstvo za mlade ni več zaveza, usoda, ampak skrbno pretehtana odločitev.«(Ule,Kuhar, 2003: 50)

3. OČETOVSTVO

3.1. PRISOTNOST OČETA V DRUŽINI

Ena pomembnejših družbenih ureditev v zgodovini človeštva je dobila ime po očetu. Beseda pater v latinščini označuje očeta. Iz patra pa se je razvil patriarhat, ki pomeni očetovo oblast. Oče je v patriarhatu pomenil absolutno oblast nad otroki, ženo in ostalimi družinskimi člani, bil je avtoritativni vzgojitelj. Prevladujoče značilnosti modernega očetovstva so bile nevprijetna avtoriteta, disciplina ter vloga očeta kot materialnega preskrbovalca družine. Njegova identiteta se v 19. stoletju veže na javno življenje, na aktivnosti v javnosti (Švab, 2001: 120). V nadaljevanju ugotavljam, da je očetovstvo v preteklosti doživljalo velike spremembe, ki so pomenile odmik od patriarhata.

Brajša takole opisuje razmere doma: »Ona nas je negovala, vzgajala in z zaušnicami kaznovala za drobne vsakdanje prekrške, on pa je nastopal le včasih in sicer s strogimi, racionalno utemeljenimi navodili po vzorcu predavanj in pridig, z iztepačem po goli zadnjici je kaznoval težje prekrške.« (Brajša, 1987: 67) Bil je, ko bi mu rekel avtor, »minister za zunanje zadeve«, služil je denar in družino predstavljal navzven. In čeprav je bila mama tista, ki je gospodinjala, otroke vzgajala in negovala, je bil oče deležen velikega spoštovanja, ali bolje strahospoštovanja.

Ti patriarhalni družbeni odnosi, v katerih je bila skrb za otroke in njihovo vzgojo predvsem ali izključno materina dolžnost, so vir mnogih predsodkov. Eden izmed takih, ki je v današnjem času še vedno močno prisoten na vseh ravneh družbenega življenja pri obeh spolih, je, da otrok potrebuje očeta manj kakor mamo. Mit o materinstvu kot nenadomestljivi, za obstoj družine ključni vlogi, ruši vse možnosti za enakovredno vpletenost moških v družinsko življenje. Da lahko moški stopi v očetovsko vlogo, mora celotna družba, predvsem pa njen ženski del spremeniti svoje predstave, torej »mami mora opustiti sliko o tem, da je vsa družina odvisna od nje ali nasprotno, da jo izrablja in zaslužnjuje oziroma da je njena žrtev« (Brajša, 1987: 114). Slike, ki jih ima v sebi mati v odnosu očeta do otroka, pomembno vplivajo na uveljavitev moškega kot očeta. Mati mora torej očetu dovoliti enakovredno mesto ob otroku, kot ga ima sama. Če se oba starša podpirata v svojih vlogah, se v očeh otroka povečuje občutek varnosti in gotovosti o primernosti vpletenosti obeh staršev v njegovo vzgojo. (Ibidem:111-116)

»Avtoritativno očetovstvo s poudarkom na ukazu na daljavo in učenjem moralnih principov in norm so nadomestili drugi ideali. Vsaj na ideološki ravni se pojavljajo ideali skrbi in ljubezni.« (Bjornberg v Zavrl, 1999:106) Danes velja za odsotnega tisti oče, ki je po tradicionalnem modelu očetovstva veljal za dobrega, ta, ki dobro zasluži, pa ga nikoli ni doma in praktično ni vključen v vzgojo otrok. Pri odsotnosti iz družinskega življenja je pomembno razlikovati med fizično odsotnostjo in popolno izključenostjo iz družine, kar je pogosta napaka pri analiziranju od/prisotnosti očeta v preteklosti. (Švab, 2001: 120)

Pojmovanje prisotnosti očeta v družini skozi čas zelo variira. Pleck loči štiri obdobja oziroma kulture očetovstva (Pleck v Švab, 2001: 121):

1. oče kot avtoritativen moralni in verski pedagog (18. in zgodnje 19.st.)
2. oče kot distancirani preskrbovalec družine (druga polovica 19.st. in sredina 20.st.)
3. oče kot vzor za ponotranjenje spolne vloge (1940 – 1965)
4. novi oče, ki neguje in skrbi za otroke in je hkrati zaposlen (1960 – danes).

Avtor skuša s to delitvijo dokazati, da je bil oče v vseh obdobjih tako ali drugače vendarle prisoten v družini. V prvih treh obdobjih je vloga očeta definirana z avtoriteto in zavezanostjo k materialni preskrbi, v četrtem pa se prisotnost očeta v družini razume kot nega in skrb za otroke.

Oče v postmoderni izgublja družinsko patriarhalno avtoriteto, za kar Alenka Švab navaja več razlogov. Visoka udeležba žensk na trgu delovne sile povečuje njihovo ekonomsko neodvisnost. Družinsko življenje doživlja spremembe tako na področju družinskih vlog kot same percepcije družine. Avtoriteta upada na vseh družbenih ravneh.(Švab, 2001: 124-125) Očetova vloga se spreminja, ta trend pa se ne kaže samo preko zmanjšanja avtoritete in kontrole, temveč tudi z izgubo številnih monopolov in privilegijev. (Bjornberg, 1992: 133-139)

V večini zahodnih družb je očetovstvo status in ne aktivnost, ki bi bila primerljiva z materinstvom. Na status očetovstva se veže materialna preskrba družine, medtem ko je glavna skrb za večino neplačanega dela pripisana materi. (Bernardes, 2001: 170) V tem vidi Alenka Švab pomembno značilnost novega očetovstva, to je »vrzel med (ideološkimi) zahtevami po vpletenosti očeta v skrb in vzgojo otrok in pomanjkanjem znanja in praks za takšno vpletenost«. (Švab, 2000: 249)

Moški lahko postane oče v današnjem pomenu besede samo v družbi, ki je patriarhalne odnose odpravila in prerasla. Še več, družba svobodnih in enakopravnih ljudi ne omogoča očetu samo, da postane pravi oče, temveč to od njega tudi zahteva. (Košiček, 1980) Richard Collier govori o rekonceptualizaciji očetovstva, ki se dogaja na vseh ravneh družbenega življenja, v okviru politike in zakonodaje. (glej Collier, 2002)

Očetovstvo intenzivno doživlja preobrat in vstopa v neko novo obdobje in čeprav Švabova trdi, da za novo očetovstvo ni moč najti enotne interpretacije, se moja obravnava nanaša na ideje tistih sociologov družine, za katere je skupni imenovalec novega očetovstva večja vpletenost očetov v vzgojo otrok. Ena izmed teh je Maca Jogan, ki novo očetovstvo definira kot: »...celoto tistih vlog (in delovanj), s katerimi se moški kot oče neposredno vključuje v vsa dela (od gospodinjkega, negovalnega, vzgojnega in emocionalnega), ki so nujna sestavina družinskega življenja,...«. (Jogan, 2001: 183-184)

Modernost je legitimizirala le eno podobo moškosti in očetovstva, medtem ko je postmodernost uvedla pluralizacijo moškosti in očetovskih podob. Medtem ko je bil moderni obrazec očetovstva njegova prisotnost, pride v postmoderni do bistvene novosti, ki je družbeno legitimna, to je neprisotnost očeta. Le-ta je najbolj vidna v velikem deležu enostarševskih družin, povečini žensk z otroki. (Švab, 2001: 124) Na tej točki se pojavlja vprašanje, kako je lahko enostarševska družina matere z otroki deležna tako visokega odobravanja, če se na drugi strani pojavlja visoka zaskrbljenost glede očetove nevpoletenosti v vzgojo otrok. Gabi Čačinovič- Vogrinčič celo poudarja, da odsotnost očeta sili mater v usodno odvisnost od otroka (Čačinovič- Vogrinčič, 1993: 27). Mogoče lahko razloge poiščemo v neprimerni vpletenosti očeta v vzgojo, izogibanju stresnih situacij, v katerih bi se lahko znašel otrok zaradi konfliktov med starši in ki bi mu lahko škodili bolj, kot mu koristi fizična prisotnost očeta. Mogoče so tu razlogi, da je neprisotnost očeta postala družbeno sprejemljiva. Ali pa je žal še vedno prisoten mit o materinstvu, ki nastalo situacijo opravičuje z mislijo, da je pač to naravno, da je otrok ob materi, ki sama najbolje ve, kaj je dobro za njenega otroka.

To, kakšen bo moški kot oče, je odvisno predvsem od izkušenj lastnega otroštva in posameznikove osebnosti, na drugi strani pa od kulture, v kateri moški živi, od pričakovanj in običajev ožjega okolja. Ulla Bjornberg (Bjornberg, 1992:83) meni, da so sodobni očetje

deležni večjega družbenega pritiska v zvezi s tem, da morajo biti bolj vpleteni kot njihovi očetje. Moškim v preteklosti ni bilo dano, da bi izrazili pripadnost domu, še posebej v nastopanju v javnosti, saj so prevladovali drugačni družbeni ideali očetovstva. V Sloveniji je, po mnenju Zavrl Nataše, »podoba t.i. novega moškega s posluhom za potrebe družine in pripravljenostjo za (enakopravno) sodelovanje pri varstvu in vzgoji otrok deležna odobravanja javnosti in stroke.« (Zavrl, 2002: 161)

Vendar pa je razlika med pripravljenostjo za enakopravno sodelovanje in dejansko enakopravnostjo kljub vsemu zelo velika in je ne gre zanemariti. Čepravno si očetove vpletenosti v družinsko življenje močno želimo, bomo morali pogledati resnici v oči. Raziskave so pokazale, da je očetov prispevek k družinskim opravilom skorajda zanemarljiv, vsekakor pa ne zadovoljiv. Matere so tiste, ki doma opravijo levji delež. »Zdi se, da so premiki v očetovstvu oziroma atributi novega očetovstva bolj kot v realno participacijo v alokaciji družinskih obveznosti usmerjeni v spreminjanje ideologije na sistemski ravni in v spreminjanje moške identitete na individualni ravni.« (Švab, 2001: 126)

3.2. OČETOVSTVO

»Očetovstvo lahko ocenjujemo na dva načina. Prvi je biološki, fiziološki, anatomski, drugi pa psihološki, medosebni, čustveni. Prvi vidik je biološko dejstvo, drugi življenjska stvarnost. Na osnovi prvega se rojevamo, na osnovi drugega nas okolje sprejema in se pripravljamo nanj. Prvi nam zagotavlja telesni obstoj, drugi razvoj v človeka.« (Brajša, 1987: 75)

Očetovstvo se lahko vzpostavi na naraven način, z rojstvom otroka, ali pa praven – s posvojitvijo. Otrok je lahko rojen izven zakonsko legitimirane zveze, pa so pravice in dolžnosti očeta enake, kot če bi bil otrok rojen v zakonski zvezi. Ni nujno, da med otrokom in očetom sploh obstaja biološka vez, oče je tisti, ki vpliva na otrokovo vzgojo in na sploh na otrokov razvoj, zato moj namen ni razglabljanje o biološki funkciji očetovstva, ampak se bom osredotočila na psihološko, čustveno in medosebno funkcijo.

Očetovstvo kot psihološki proces se lahko začne razvijati že pred rojstvom otroka. Naravna motiviranost za očetovstvo izvira iz zdrave želje po otroku, kar je znak zrele moškosti. Vendar je na svetu kar precej moških, ki so biološko zreli pa emocionalno povsem nedorasli

svoji nalogi. (Košiček, 1980) Tako je pomembno, kako in kaj doživlja moški v pripravi na svojo vlogo, kako na to vpliva ožja in širša okolica in kako potekajo prve interakcije med očetom in otrokom v času nosečnosti in po rojstvu.

»Ena redkih aktivnih vlog, ki jo naša kultura pripisuje očetu, je oploditveni akt, temu pa sledi nekajmesečno, če ne nekajletno zatišje, bolj odsotnost. Od babice naprej, ki pomaga spraviti novorojenčka na svet, se otroka lotijo ženske: mati, stara mati, vzgojiteljica v vrtcu, zdravnica – pediatrinja, učiteljica... Vse kaže, kot da oče, četudi je fiziološko opremljen s spolnimi organi, vendarle živi svoje očetovstvo zgolj na simbolni ravni, mati pa, zato ker ima jajčnike in maternico, živi fiziološko materinstvo.« (Skušek, 1994: 235)

Dejstvo, da otrok ne raste v očetovem telesu in da ga on ne rodi, ne zmanjšuje očetovega pomena, njegovih pravic in obveznosti pri nastanku novega človeškega bitja. Če očeta izključimo iz te začetne faze, potem okrnimo njegovo očetovstvo. Porod ni le stvar bodoče mame, temveč enkratno doživetje za oba partnerja, seveda v kolikor si oba tega želita. (Brajša, 1987: 75)

V slovenskem jeziku ne obstaja beseda, ki bi označevala status moškega pred rojstvom njegovega otroka. Moški se lahko počutijo izločene, ker vsi sorodniki in prijatelji govorijo o nosečnosti le z nosečnico, kakor da se je očetova vloga končala s spočetjem. »Moški je del nosečniškega para in ne le partner nosečnice.« (Zavrl, 1999: 41) Tudi on preživlja v pričakovanju otroka specifično obdobje, tudi on pričinja oblikovati svojo starševsko identiteto še pred otrokovim rojstvom, četudi se razvoj zarodka odvija v ženskem telesu. (ibidem, 42)

Glede na to, koliko se očetje ukvarjajo z otroki, jih lahko razdelimo na več skupin (Železnik, 1990: 57):

- Oče in mati sta zamenljiva, oba sta sposobna in voljna poprijeti za vsako delo, naj gre za previjanje, hranjenje ali igranje. Oče in mati zaupata drug drugemu, se ljubita, cenita in med njima ni razlik glede ciljev in metod vzgoje. Otrok zanju ni nadomestek za tisto, kar pogrešata drug pri drugemu in še manj zaveznik v medsebojnih sporih.
- Očetje asistenti; vsa dela in vzgoja sloni na materah, oni napravijo le tisto, kar jim mati izrecno naroči.
- Pasivni očetje; vsa dela glede vzgoje in nege naredi mati.

»Otrok se naveže na tistega, ki se več ukvarja z njim, naj je to oče ali mati. Nihče ni po naravi bolj ali manj sposoben za vzgojo otrok.« (Košiček, 1980: 156) Če pogledamo očetovo vlogo pri negi majhnega otroka, vidimo, da lahko oče otroku da vse, kar mu daje mama, razen ene stvari. Ne more ga dojeti. To pa ne pomeni, da je zato manj vreden vzgojitelj. V vsakdanjem življenju smo priča vedno večjemu številu mater, ki se dojenju namensko odpovejo ali pa ga prakticirajo zelo kratek čas. Biološko materinstvo ni jamstvo za prava materinska čustva. Oboji, tako matere kot očetje, še posebej očetje, bi se morali zavedati, koliko izgubijo, če vzgojo in nego majhnega otroka velikodušno prepustijo drugemu. »Odsotni očetje se ne zavedajo, da so prikrajšani za enkratne življenjske izkušnje in da je osiromašeno njihovo čustveno življenje.« (Brajša, 1987: 108)

Česar se ne učimo, ne moremo znati. Tudi noben športnik, glasbenik, plesalec ni postal dober brez vsakodnevnega večkratnega učenja. »...novo očetovstvo je priučljivo in generacijsko prenosljivo le s praktičnim delovanjem.« (Jogan, 2001: 184) Vendar ni vse odvisno le od volje posameznikov. »Usmeritev ključnih institucij v sodobni družbeni skupnosti, v kateri že gre za delno erozijo moškosrediščne kulture, lahko namreč individualno (ne)tradicionalno usmeritev spodbuja ali jo pa zavira.« (ibidem, 184)

Za spremembo moške vloge se morajo moški emancipirati tudi na čustvenem področju. Zavedati se morajo, koliko pridobijo sami in koliko pridobi otrok.

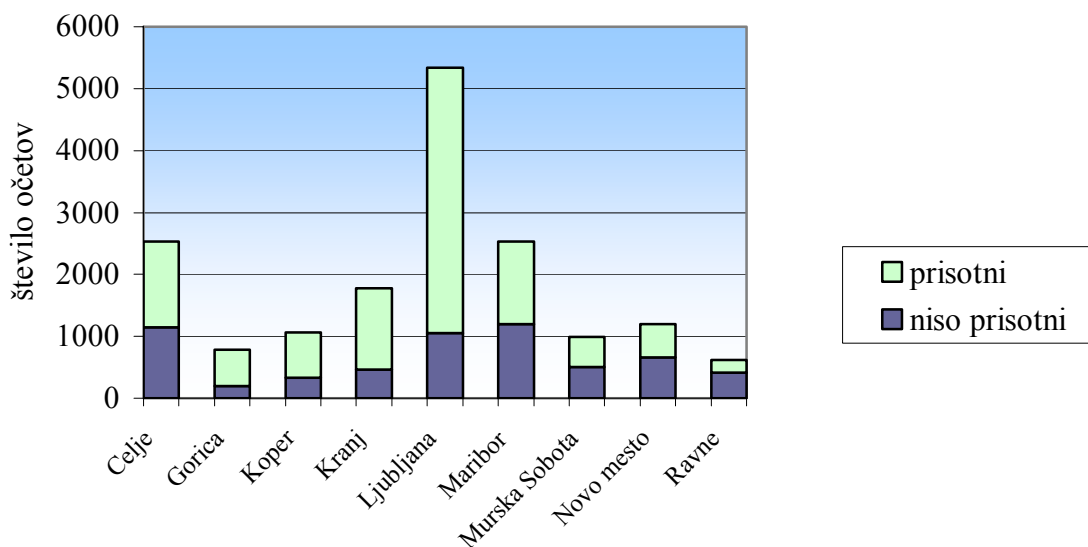
3.3. OČETJE PRI PORODU

»Naloga očeta je, da skupaj z materjo otroka nosi in rodi« (Brajša, 1987: 79). Z izključitvijo očeta iz *začetne faze* bi okrnili njegovo očetovstvo, zato se mi zdi nujno na tej točki spregovoriti še par besed o njihovi vključenosti pri prihodu otroka na svet. Prisotnost očeta pri rojstvu svojega otroka ima velik pomen za vzpostavljanje zgodnjih vezi očeta z novorojenčkom, kakor tudi za njegov nadaljnji razvoj. »Raziskave razgovorov, ..., nakazujejo, da je način, kako se bodoči očetje psihološko pripravljajo na rojstvo otroka, zelo podoben načinu, ki ga imajo noseče ženske.« (Swedin, 1996: 124) Moja teza je, da je sodelovanje očetov pri porodu in v materinski šoli kazalec njihovega zanimanja in vključenosti v samo starševstvo.

V različnih deželah po svetu je odstotek očetov prisotnih pri porodu zelo različen. Nekje do osemdesetih let (z izjemo Švedske, ki je pionirka na tem področju) so bili očetje v splošnem rutinsko izključeni iz sodelovanja pri porodu. Ta izključitev je bila delno posledica prizadevanj, da bi se zmanjšala možnost okužbe med porodom (Swedin, 1996: 125-128). To prepričanje se je izkazalo za neutemeljeno. V neki ameriški raziskavi, ki je zajela 45000 očetov, ki so sodelovali pri porodu, niso zasledili niti enega primera okužbe, ki bi ga povzročila očetova prisotnost v porodni sobi (Parke v Zavrl, 1999: 49). Sedaj je v večini evropskih držav prisotnost pri porodu dovoljena, v zadnjih letih pa že zelo zaželena.

Ko se je v Sloveniji pred mnogimi leti razpravljalo o dobrih in slabih straneh prisotnosti očeta pri porodu, je takrat senzacionalna ideja za naš prostor izzvala veliko nasprotovanj, in sicer z vseh strani. Matere so zmigovala z glavami in govorile o tem, da zares ne vedo, zakaj bi bodoče očete s tem utrujale in da jih ob porodu prav nič ne potrebujejo; medicinsko osebje pa je tarnalo, češ, da bodo sedaj imeli opraviti še z moškimi, ki bodo vsi po vrsti brez zavesti padali po tleh. Nekateri moški so takoj »po moško« povedali, da jih nič na svetu ne bo pripravilo do tega, da bi bili prisotni ob porodu, drugi pa so tiho, razumevajoče in brez posebne razprave šli z bodočo mamico v porodnišnico. V začetku jih je bilo malo, potem pa vedno več.

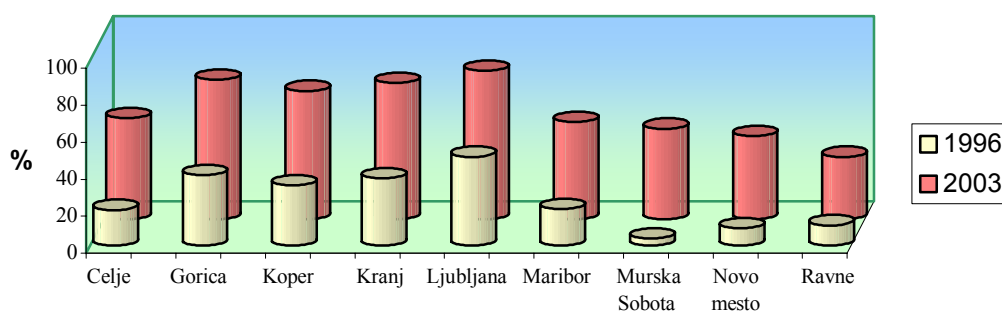
Grafikon 3.1: Udeležba očetov pri porodu v letu 2003 po regijah

Vir: Inštitut za varovanje zdravja; Perinatalni informacijski sistem Republike Slovenije.

V zadnjih desetih letih je udeležba očetov pri porodu skokovito narasla (grafikon 3.2, tabela 3.3). Leta 1991 je bilo manj kot deset odstotkov vseh novopečenih očetov pripravljeno stati ob strani svoji partnerki pri samem porodu, medtem ko je dobro desetletje kasneje skoraj vsak drugi oče v Sloveniji asistent ob porodni postelji. Odstotek le-teh je opazno večji (ponekod tudi do dvajset odstotkov) v urbanih naseljih, večjih mestih, kot so Ljubljana, Kranj, Koper, ... (grafikona 3.1 in 3.2). Menim, da je nizka stopnja urbanosti pomemben dejavnik, ki vpliva na oblikovanje stališč ljudi. Ruralno okolje velja za bolj nabito z tradicijo in konzervativnimi pogledi, kar kaže stanje v porodnišnicah, kjer rojevajo v glavnem ženske s podeželja (Murska Sobota, Slovenj Gradec, Ptuj).

Grafikon 3.2: Primerjava deleža očetov prisotnih pri porodu v letih 1996 in 2003

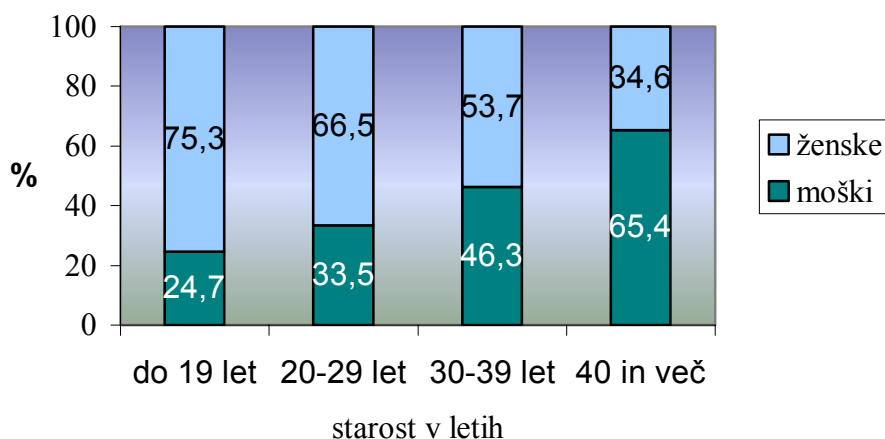
Vir: Inštitut za varovanje zdravja; Perinatalni informacijski sistem Republike Slovenije.

Tabela 3.3: Prisotnost očetov pri porodu v deležih, Slovenija 1991-2003

leto	Delež prisotnih očetov
1991	9,2 %
1992	13 %
1993	17,2 %
1994	24,4 %
1996	29,2 %
1998	41,7 %
2003	64,7 %

Vir: Inštitut za varovanje zdravja; Perinatalni informacijski sistem Republike Slovenije.

Grafikon 3.4: Odstotek tečajnikov v šolah za starše za področje Slovenije v letu 2003

Vir: Regionalni ZZV, obrazec Aktivnosti šole za starše.

Porod danes večinoma pomeni eno izmed običajnih faz v razvoju družine in ne več toliko krizno obdobje. Očetje, ki se udeležijo poroda, se ponavadi udeležijo tudi tečajev priprave na rojstvo, ki jih organizirajo porodničnice. Pri nas je očetova udeležba v šoli za starše običajno pogoj za to, da se očetu dovoli prisotnost pri porodu. Grafikon 3.4 prikazuje delež moških in žensk, ki so obiskovali tečaj šole za starše v letu 2003 po štirih glavnih starostnih skupinah. Prva ocena pokaže trend naraščanja deleža moških s starostjo. Bolj ko so moški starejši, bolj se vključujejo v priprave na prihod otroka. Tako je najvišji odstotek teh (65,4) v zadnjih skupini, kjer so upoštevani moški stari 40 let in več. Mar to pomeni, da mlajše generacije tečaju priprave ne pripisujejo velik pomen? Zanimiva bi bila primerjava teh s številom prisotnih očetov pri porodu po starostnih skupinah, a žal ti podatki niso zbrani.

Izkušnja prisotnosti pri porodu je pomembna za kasnejše očetovstvo predvsem zaradi intenzivnosti čustvenega doživetja, vendar pa ni pogoj za očetovanje, lahko je le dober začetek..

3.4. POMEN ZA OČETA

Za moškega je prehod v očetovstvo ena izmed velikih prelomnic v življenju, saj mu nudi možnost za osebno rast in prevzem odgovornosti. Za očete je v primerjavi z materami prehod v starševstvo malo težji, predvsem pa drugačen. One so preprosto postavljene v središče dogajanja, medtem ko je za očete to še vedno *neobvezni del programa*. (Zavrl, 1999: 31)

V obdobju pred rojstvom otroka začenja moški oblikovati svojo starševsko identiteto. V tem obdobju prihaja do novih spoznanj, novih čustvenih doživetij, postane čustveno ranljiv, lotevajo se ga dvomi, če bo sposoben opravljati svojo starševsko vlogo. Raziskovalci so ugotovili, da začenjajo očetje razvijati povezanost z novorojenčkom že takoj v prvih dneh po rojstvu in da so opazne izrazite poteze takšne povezanosti, kot so prevzetnost, navdušenje, poplava čustev, zatopljenost in veliko zanimanje za novorojenca. (Zavrl, 1999: 55)

Hkrati z razvojem otrokove osebnosti poteka v intimnem očetovem svetu vzporeden proces zorenja in osebnostnega spreminjanja. Tako mu življenje postane bogatejše in odprejo se mu perspektive, za katere prej ni bil dovzeten. Otrok prav gotovo vpliva na razvoj večje potrpežljivosti. »Vodenje otroka po njegovi poti naprej spodbuja k lastnemu napredovanju. Očetova življenjska obdobja se zrcalijo v otrokovih razvojnih obdobjih, spričo česar oče dojema kontinuiranost življenja in doživlja smiselno medčloveško povezanost.« (Žmuc-Tomori, 1988: 131)

Po prehodu v očetovstvo se spremeni zavezanost moških njihovi zaposlitvi. Na eni strani očetje bolj resno obravnavajo zahteve na delovnem mestu, kar je odraz ekonomske realnosti starševstva, na drugi strani pa gre za povečan pritisk nanje, naj sodelujejo pri skrbi za novega člana. (Zavrl, 1999: 36)

Doživljanje, sprejemanje in prevzemanje očetovske vloge je tesno povezano z njegovim sprejemanjem lastne človeške vrednosti. Vlogo očeta lahko sprejme le, če je med lastnim odraščanjem uspešno šel skozi najpomembnejša obdobja zorenja. Zelo pomembno je, kako vidi svojega očeta, saj na vsako očetovstvo močno vplivajo čustva in spomini iz lastnega otroštva, zato vloga očeta in kakovost očetovstva nista pomembni le za eno generacijo. Svoja doživljanja in občutke iz lastnega otroštva prenaša naprej svojim sinovom in hčeram, ko sam postane oče. Če je kje varno moškemu sprostiti svoja čustva, ne da bi se bal, da bo zasmehovan in izločen, je to prav gotovo v odnosu z otrokom. V nasprotju z žensko mu tesna veza z otrokom pomeni odkrivanje skritih delov jaza, medtem ko ženski ta vez pomeni utrjevanje že znanih delov sebe. (Brajša, 1987: 72-73)

Moški, ki se kot oče najde v družini, se ne zateka v delo in ne išče svoje potrditve zunaj družinskega kroga. Družine ne doživlja kot skupnosti, ki je ne razume oziroma v kateri ne najde svoje vloge, temveč vzajemno z ženo izpolnjuje starševsko vlogo. (ibidem: 73)

Za moškega pa prehod v očetovstvo nima samo pozitivnih posledic, ampak predstavlja za marsikaterega stresno obdobje. V primerjavi z moškimi, ki nimajo otrok, so pogosteje utrujeni in zaskrbljeni. Omejeni so njihovi stiki s prijatelji in na preizkušnji je tudi odnos s partnerico. To pa zato, ker so mnogi pari nepripravljeni na spremembe, ki jih prinese otrok (Zavrl, 1999: 37). Vpliv očetovstva na življenje moški je v veliki večini primerov večji, kot se običajno predvideva.

3.5. KUVADA

Besede kuvada ni ne v Slovarju slovenskega knjižnega jezika ne v Pravopisu in ne v Verbinčičevem Slovarju tujk, a je kljub vsemu za raziskovanje očetovstva tako pomembna, da je ne gre izpustiti. Ta beseda naj bi prišla iz francoščine, in sicer iz glagola *couver*, valiti (*couve* = kokoš). Novejša antropološka literatura označuje kuvado kot »očetovo vedenje, povezano z otrokovim rojstvom, ko se oče odpove svojim običajnim vsakdanjim aktivnostim«. (Riviere v Skušek, 1994b: 293). To je postala ena izmed tradicionalnih tem, s katerimi se je antropologija veliko ukvarjala.

Da ne gre za zanemarljiv ritual, so opazili že stoletje nazaj in prvi naj bi kuvado omenil Tylor že leta 1865. Pri preučevanju nekaterih primitivnih kultur so antropologi po celem svetu opazili vedenje moških, ki je bilo neobičajno. Očetje so se podrejali posebnemu sklopu vedenja in prepovedi. Šlo je za obred, ki ga opravlja moški partner noseče ženske, ki simbolizira nosečnost oziroma porod. Medtem ko, žena rojeva v kolibi ob pomoči drugih žensk, mož skupaj s plemenskimi starešinami izvaja javni obred, s katerim posnema porod (npr. ob rojevanju otroka so se ulegli na ležišče ali v posteljo in trpeli ali posnemali porodne bolečine, nekateri so se podrejali prehranjevalnim ali drugačnim prepovedim). V nekaterih plemenih je prisoten pojav, da mož po rojstvu vzame ženi otroka za 14 do 40 dni, kar tesneje poveže očeta in otroka, ob tem, da je ženi odvzeta njena primarna naloga. Razlag za to *simbolično substitucijo matere z očetom* je bilo več. Nekateri so menili, da naj bi oče s tem zahteval svoje očetovske pravice. Dosti avtorjev je zagovarjalo tezo, da moški na ta način prevzamejo porodne bolečine nase. Drugi pa zavračajo vse teorije v zvezi s kuvado in zagovarjajo stališče, da je kuvada posvojitveni ritual, s katerim otrokov oče potrdi očetovstvo. Spet drugi so trdili, da kuvada predstavlja prehod od matriarhata k patriarhatu. Skušek

povzame ugotovitve antropologov in jih strni v tezo, da se na ta način institucionalizira očetova vloga in hkrati tudi ostala sorodstvena razmerja. (Skušek, 1994b: 293-295)

P.Riviere (povzeto po Skušek 1994b: 296-297) poskuša dokazati, da kuvada ni le zbirka pravil, ki zadeva samo posameznika, pač pa je sistem tabujev, ki zadeva družbo kot celoto. Zato poleg ritualne kuvade opredeljuje še kuvado kot psihosomatsko težavo. Dejstvo je, da so bile v nekaterih zahodnih državah, ki ne poznajo ritualne kuvade, izvedene raziskave, ki so pokazale, da ima pomemben odstotek moških v času partnerkine nosečnosti psihosomatske tegobe. Največkrat je šlo za naslednje telesne spremembe: izguba apetita, zobobol, slabost in bruhanje, bolečine v križu. Le-te se najbolj pogosto pojavljajo v 3. in 9. mesecu nosečnosti ter ob porodu. Zanimivo je, da prihodnji očetje teh pojavov sploh ne povezujejo z očetovstvom. Ugotovljeno je bilo, da enajst odstotkov bodočih očetov (pri tistih, ki pričakujejo prvega otroka je procent precej višji, približno petdeset) kaže simptome kuvade (Trethowan in Conlon v Skušek, 1994a: 236).

Ameriški psihologi so definirali štiri značilne vedenjske vzorce pričakujočih očetov (*actings*):

1. Bojevitost /fight/ (pogosto so udeleženi v avtomobilskih nesrečah, so agresivni)
2. Beg /flight/ (poglobijo se v delo, odidejo, zbolijo, naredijo samomor)
3. Strah /fears/ (gre za normalne nevrotične reakcije)
4. Spolna aktivnost (redukcija spolnih odnosov ali deviantno spolno vedenje).

(Povzeto po Skušek, 1994a:237)

Izsledke številnih študij (predvsem v Angliji in Ameriki), ki se ukvarjajo s simptomi kuvade, lahko povzamemo takole, pravi Zoja Skušek:

- kuvada v naši družbi obstaja, gre za normalno simptomatiko,
- študije kažejo, da je bolj pogosta in intenzivna pri očetih, ki pričakujejo prvega otroka,
- četudi je pogosta, jo zanikajo tako očetje kot tudi družba v celoti.

In prav to slednje (dejstvo, da je naša kultura potlačila očetov del pričakovanja otroka) vidi avtorica kot vzrok, zakaj prihaja do psihosomatskih simptomov. (Skušek, 1994a: 236)

3.6. POMEN ZA OTROKA

Da otrok iz neboljjenega bitja zraste v samostojno odraslo osebo, potrebuje primerno količino samozavesti, ki se gradi iz občutka varnosti in zavesti o svoji lastni sposobnosti. Vir teh

občutkov in spoznanj sta za otroka prav mati in oče. Starši morajo doseči pravo mero med dajanjem in odvzemanjem, med dovoljenim in prepovedanim, med občutkom svobode in upoštevanjem pravil. Da bi lahko starši dosegli pravo mero, morajo, še posebej velja to za očete, od rojstva naprej sodelovati pri vzgoji svojih otrok. (Tomori, 1988: 5-6)

Če drži, da otrok od vsega začetka opazuje, registrira in doživlja očeta in mater, večinoma pa je ob njem samo mati, je logično, da je zanj glavna mati, oče pa je samo podrejena oseba. Očetu se je kasneje vse težje vključiti v že dokaj utrjeno zvezo med materjo in otrokom. Otrok doživlja očeta kot tujca, kot tistega, ki kvari njegov odnos z materjo, v katerem se otrok udobno počuti, na katerega je navajen in katerega ne želi deliti s tretjim.

Raziskave o vplivu očeta na otrokov osebnostni razvoj in njegovo življenjsko pot opozarjajo na odločilni pomen, ki ga ima oče za razvoj: ustvarjalnosti, samostojnosti, splošne prilagodljivosti zahtevam stvarnosti, otrokove socialne zrelosti, izražanja zdrave agresivnosti in za izgrajevanje moralnih in etičnih vrednot. Oče je otroku potreben tudi kot izvor lastne identifikacije, da bi se lahko otrok razvil v zrelo osebnost. (Brajša, 1987: 107-108)

Pri obravnavi odnosa oče – otrok, ne moremo spustiti Ojdipovega kompleksa. Gre za koncept, ki ima korenine v starodavni civilizaciji, vendar kot tak še vedno najde mesto v postmoderni družbi. Za otroka oče predstavlja tekmeča v boju za materino ljubezen, zato do njega goji sovražna čustva. Ko se jih reši, razvije varen in sproščen odnos do očeta ter dobi trdno izhodišče za svojo spolno usmeritev.

Majhni otroci se učijo skozi igro in vsakodnevno nego. Zato je še kako pomembno, da je oče aktivno udeležen v otrokovem vsakdanjiku. Logično je, da se otrok bolje razvija, če ima večino časa ob sebi dva odrasla namesto enega. Če sta to moški in ženska, tako pridobiva celotno sliko na spole razdeljenega sveta in če se imata partnerja še rada, dobiva še kako potrebno ljubezen in s tem zdravo okolje za rast.

Skyner (1993: 188) opisuje nekaj življenjsko pomembnih nalog očeta, ki jih mora opraviti v času, ko dojenček preraste v malčka. Oče mora zagotoviti podporo in spodbudo otroku, ko ta začne odkrivati svet zunaj matere. Oče je kot drugi vir ljubezni in opore usposobljen za to, da otroku pomaga odkrivati okolje.

Dejstvo, da obstaja razlika med vlogo matere in vlogo očeta, se kaže na primer v različni igri z otrokom. Mame se z otroki igrajo bolj preko igrač, medtem, ko očetje vnašajo v igro več fizičnega. Očetje igrajo odločujočo vlogo v procesu razvoja spolne vloge. V svojem odnosu do otrok razlikujejo med fantki in deklicami, kar se kaže v njihovem pristopu k novorojenčku. Očetje se fantov (zlasti novorojencev) več dotikajo in jim bolj govorijo. (Pori, 1995: 55)

Oče, ki ima svojega otroka rad in mu zna svojo naklonjenost tudi pokazati, ima poleg vseh drugih vzgojnih potencialov tudi vpliv na pozitiven razvoj otrokove spolne vloge. Sin zaznava moško vlogo pri naklonjenem očetu kot pozitivno, hči pa čuti ob njej varnost. Za zdrav razvoj spolnosti je še posebej pomembno, koliko je oče naklonjen otrokovemu spolu in kakšni so sploh njegovi odnosi do pripadnikov svojega in drugega spola (Žmuc-Tomori, 1988: 95-96). »Spolna vloga oziroma pričakovanja, povezana z njo, se spreminjajo hkrati s spremembami v družbi.« (ibidem: 88)

V okoljih, ki očetovstvu pripisujejo velik pomen, se v otroku brez očeta pojavlja občutek manjvrednosti. Odsotnost očeta pa ni nujno vedno vezana na fizično neprisotnost. Odsoten je tudi ta, ki se za otroka ne zanima, ki je prezaposlen, preutrujen in zaradi vsakdanjih nezadovoljstev malodušen. Za odsotnega šteje Tomorijeva tudi očeta, ki je nepoučen, se strogo drži vzgojnih tradicij in tako materi prepusti vso skrb za otroke. (Žmuc-Tomori, 1988: 105-106)

Na zdrav razvoj otrokove osebnosti vpliva oče tudi preko odnosa z otrokovo materjo. Starša morata drug drugega podpirati v svojih vlogah, ker s tem povečujeta občutke varnosti in gotovosti. »Šele povezanost staršev omogoča otroku tako identifikacijo z roditeljem istega spola kot primarni objekt ljubezni v roditelju nasprotnega spola.« (Čačinovič-Vogrinčič, 1992: 15)

3.7. SPOROČILA OČETOM

N. Zavrl (1999: 137) razlaga, da je vladajoča kultura neke družbe tista, ki očetom ponuja cilje, pričakovanja in norme. Če v kulturnih sporočilih za moške ni poudarkov, ki zadevajo primernost njihove vpletenosti v skrb za otroke, je malo verjetno, da se bodo pojavile trajnejše spremembe v tej smeri.

»Stalno in primerno obravnavanje problematike usklajevanja dela in družine ter delitve dela v gospodinjstvu v medijih ugodno vpliva na spremembe stališč, vrednot, podob, spolnih vlog...« (Ule, Kuhar, 2003: 130) Družba očetom preko medijev vzpostavlja identiteto in pripisuje vloge in jim na ta način otežuje ali pa lajša očetovstvo. Vloga očeta je v primerjavi z vlogo mame v družinski sferi v medijih premalo razvidna in prepoznavna oziroma precej manj.

Z mnogovrstnimi informacijami o novih očetih, o občutljivih očetih, o očetih, ki ostajajo doma, da lahko skrbijo za svoje otroke, se oblikujejo jasna kulturna sporočila o očetovi vpletenosti. Koliko je teh sporočil v revijah dostopnih širši javnosti in namenjenih obdobju zgodnjega starševstva, bom skušala nakazati v naslednjem odstavku, pri čemer se bom osredotočila na nekaj revij, ki po mojem mnenju najbolj izstopajo.

Pri pregledu revij, ki zavzemajo tematiko otrok, starševstva, vzgoje..., je opaziti, da so v veliki meri napisane pretežno materam in je izključno očetom v revijah tragično namenjena le stran ali dve. Na primer revija Moj otrok v vsaki številki objavlja dnevnik nekega očka. Toda žal, vsaj po mojih ocenah, je ta dnevnik še močno v povojih, bolj je podoben učbeniku kot pa osebnemu doživljanju. V reviji Mama imajo Očkov kotiček, kjer pisatelj Damijan Šinigoj skozi kratke zgodbe lastnih doživljanj opisuje različno problematiko vzgoje. Ta isti avtor je tudi sam napisal knjigo z naslovom Očkov kotiček, v kateri je zbral zgodbe s svojima sinovoma. Revija Moj malček pogosto objavlja intervjuje znanih očetov in na ta način prekinja dolgotrajno povezovanje izključno slavnih mater s svojimi malčki. Ti članki o uspešnih moških, ki si vzamejo prosti čas, da ga preživijo z družino, pošiljajo javnosti pozitivno sporočilo. Mogoče je to posledica dejstva, da je urednik revije moški (na drugi strani vsake številke je nagovor odgovornega urednika, zraven katerega je slika njega z njegovimi otroci), kakor koli že, sprememba je dobrodošla. Poleg teh rubrik pa se obrobno pojavljajo bolj ali manj posrečeni članki o tem, kako je oče pomemben pri vzgoji otrok. Pregledala sem kar nekaj revij v slovenskem jeziku, ki so dostopne na našem tržišču, le zgoraj omenjene pa so tiste, pri katerih sem zasledila vključevanje očetov v starševstvo. Precej je torej še revij, ki so namenjene izključno materam in na ta način krepijo preveč poudarjeno materinstvo. Upajmo, da je to prehodno obdobje in da bodo postopoma uredniki tovrstnih revij namenjali obema staršema enako pozornost.

Priročniki o negi in vzgoji dojenčkov se mi ravno tako zdijo pristranski, na eni strani je pretirana navzočnost matere, na drugi strani pa odsotnost očeta v vseh fazah. Pri pregledu literature na temo očetovstva, očetovanja, vloge očeta v družini, sem ugotovila, da je v Sloveniji na tem prostoru velik primanjkljaj. Zasedila sem le dve knjigi v slovenščini (poleg zgoraj omenjene), v katerih so bile prisotne neposredne izkušnje, napotki pri oblikovanju očetovske vloge. To sta *Dober poslovnež, še boljši očka* avtorja Toma Hirschfelda, ter *Hura, očka bom!*, katere avtor je Kester Schlenz.

S.Kitzinger (1994: 183) razlaga, da se je podoba novega očeta v medijih prvič pojavila v poznih osemdesetih letih s pop zvezdami, princi in nogometaši, ki so bili nežni in skrbni in so prihajali domov dovolj zgodaj, da so otroke lahko skopali in jim povedali pravljico za lahko noč. Na začetku devetdesetih so v Hollywoodu naredili nekaj družinskih filmov, v katerih je bil oče v glavni vlogi, ki so se izkazali za prave blagajniške uspešnice. To so bile solzave melodrame ali komedije, v katerih se je moški znašel v položaju, da je moral skrbeti za otroka, in katerih pomirljivo sporočilo je bilo, da je družina nekaj zabavnega. Novi oče nastopa v televizijskih komedijah o družinskem življenju in nas pomirja, da so težave z otroki premagljive in da je vse le stvar tega, da si z otroki tako sproščen in nevsiljiv, kot je on, in da si njihov prijatelj. Novega očeta opisujejo kot nežnega, skrbnega, sodelujočega, plenice zamenja brez oklevanja in mirno sprejme odgovornost za delo doma in nego otroka. Nastopa v reklamah za kolonjsko vodo, ki kažejo, da je očetovstvo dišeče, in v tistih za hitre avtomobile, ki kažejo, kako je tudi starševstvo vznemirljivo.

Zadnje čase pa posebej glasne zahteve v medijih po vsem svetu izražajo očetje, ki se borijo za ureditev razmerja do otrok po ločitvi. Tudi pri nas je v dnevnem časopisju (npr. *Žurnal* št.36/04) moč prebrati članke o zapletih pri stikih otrok z njihovimi očeti. Na eni strani jim matere, v nemalo primerih, stike otežujejo ali celo prepovedujejo, na drugi strani pa se pojavlja mnenje, da so izvedenci, ki podajo mnenje, v svojih odločitvah diskriminatorni do očetov, še bolj pa do otrok. Posledica tega je ustanavljanje društev za zaščito pravic staršev (pri nas je bil ustanovljen Forum Podos, ki združuje več kot dva tisoč staršev, ki so nezadovoljni z delom države v družinskih postopkih) (*Žurnal*, 36/04: 4).

4. PRAVNO VARSTVO OČTOVSTVA

4.1. DRUŽINSKA POLITIKA

Varstvo materinstva in očetovstva je potrebno obravnavati kot del širše družinske politike, katere sestavni del je. Spremembe ureditve katerega koli od dopustov vnašajo spremembe tudi na področje družinskega in poklicnega življenja, na področje proračunske politike in področje življenja celotne družbe. Osnovna teza četrtega poglavja je, da je slovenska politika s sprejetjem novega Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih pozitivno ovrednotila področje družine in socialne politike ter dodatno potrdila boj za enakopravnost moških in žensk.

Družinska politika v Sloveniji izhaja iz Resolucije o temeljih oblikovanja družinske politike, ki je bila sprejeta leta 1993. Na osnovi te resolucije so bili postavljeni temelji družinske politike:

- vključevanje celotne populacije oziroma usmerjenost k vsem družinam,
- upoštevanje pluralnosti vseh oblik družine in različnih potreb, ki iz teh oblik izhajajo,
- spoštovanje avtonomnosti družin in vsakega posameznika v tej družini posebej,
- zaščita otrokovih pravic, tako v družini kot v družbi,
- dajanje prednostnega mesta kakovosti življenja otrok,
- promoviranje enakih možnosti obeh spolov in
- delni prispevek družbe k stroškom za vzdrževanje otrok.

(povzeto po <http://www.uzp-rs.si/novice/izhodisca.html>)

Kar nekaj je mednarodnih ureditev na področju družinske politike, ki jih mora upoštevati in spoštovati tudi naša država. Med najpomembnejše mednarodne dokumente, ki urejajo področje materinstva in starševstva, sodi Evropska socialna lista iz leta 1962. Ta dokument predvideva pravico zaposlenih delavk do porodniškega varstva ter pravico delavcev z družinskimi odgovornostmi do enakih možnosti in enakega obravnavanja. Direktiva Sveta Evrope št. 96 (3-junij-1996) je v okvirnem sporazumu o starševskem dopustu določila minimalne zahteve za lažje usklajevanje starševskih in poklicnih obveznosti zaposlenih staršev. Eno od izjemno pomembnih vprašanj, ki jih direktiva regulira, je zaveza, da bodo imeli tako moški kot ženske individualno pravico do starševskega dopusta v primeru rojstva ali posvojitve otroka, da bodo lahko skrbeli za tega otroka. Direktiva določa, da naj bi trajala

individualna pravica vsakega od njih najmanj tri mesece do osmega leta starosti otroka. Nadalje, s ciljem spodbujanja enakih možnosti in enakopravnega obravnavanja moških in žensk, direktiva priporoča naj bi bila individualna pravica vsakega od staršev neprenosljiva pravica. Konvencija št. 156 o enakih možnostih delavcev in delavk ter njihovem enakem obravnavanju želi omogočiti osebam z družinskimi obveznostmi, ki delajo ali želijo delati, da uveljavijo svojo pravico do dela, ne da bi bili pri tem diskriminirani in brez konflikta med zaposlitvijo in družinskimi obveznostmi. Koliko so te zahteve upoštevali pri oblikovanju novega zakona, bo moč preveriti v nadaljevanju.

Pozornost države do področja družine je izražena tudi s tem, da znotraj odgovornega ministrstva, to je Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, obstaja sektor za družino. Kot posvetovalno telo tega ministrstva je bil leta 1995 ustanovljen tudi Strokovni svet za družino. Pomembno delo na tem področju pa ima tudi Urad za enake možnosti, ki je institucija Vlade RS in aktivno deluje že od leta 1992 (takrat se je imenoval Urad za žensko politiko, preimenovali so ga leta 2001).

Pravno ureditev razmerij med očeti in otroki v Sloveniji opredeljuje Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerij (Ur.l. RS, št. 14/89). Zakon predpisuje načine določanja bioloških staršev otroka, predvsem pa predpisuje, koga se šteje za otrokovega očeta, saj vprašanje biološke matere ni sporno. Očetovstvo se določa glede na to, ali je otrok rojen v zakonski zvezi ali izven zakonske zveze. V primeru, da je otrok rojen izven zakonske zveze, se mora očetovstvo dokazovati. Zakon določa pravice in dolžnosti staršev do otrok in tudi pravice in dolžnosti otrok do staršev.

Lahko bi sklepali, da ima oče v Sloveniji kar pomembno funkcijo v družini, saj zakon navaja, da je potrebno očeta v primeru rojstva otroka izven zakonske zveze v vsakem posamičnem primeru poiskati in ugotoviti. Za očeta se šteje tudi tisti moški, ki otroka prizna, ali pa se očetovstvo določi s sodno odločbo.

Za moje preučevanje pa je bil še bolj zanimiv Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, saj je prinesel povsem novo in neprenosljivo pravico do očetovskega dopusta. Zaradi pomembnosti slednjega bom v nadaljevanju podrobneje predstavila ta del zakona.

4.2. ZAKON O STARŠEVSKEM VARSTVU IN DRUŽINSKIH PREJEMKIH

Pravice staršev v zvezi z rojstvom otroka praviloma izvirajo iz obveznega zdravstvenega zavarovanja zaposlenih. V večini držav po Evropi in tudi v naši je določeno minimalno trajanje zavarovanja, ki je pogoj za upravičenost. Prispevke plačujejo zaposleni in največkrat tudi delodajalci. Nadomestilo za čas odsotnosti z dela je pogosto odvisno od višine plače, ponekod je enako boleznini, včasih pa sta določena spodnja in zgornja meja (Stropnik, 1997: 155).

Do sprejetja novega zakona sta pravice staršev in denarna nadomestila za čas porodniškega in starševskega dopusta urejala dva zakona, in sicer Zakon o družinskih prejemkih in Zakon o delovnih razmerjih. Slednji je leta 1976 razdelil porodniški dopust na obvezni del porodnice in na dopust za nego in varstvo otroka, ki ga lahko izrabita mama, oče ali oseba, ki otroka neguje. Vsak oče, ki je hotel prevzeti nego, je moral Skupnosti otroškega varstva (vse zadeve glede porodniškega dopusta so se urejale na tej ravni) predložiti izjavo o tem, da se mati strinja s tem, da oče prevzame del dopusta, ali pa je moral priložiti ustrezno zdravniško potrdilo o nezmožnosti matere skrbeti za otroka (Kokot, 1989: 71). To je bil prvi korak k vključevanju očeta v vzgojo otrok na ravni zakonodaje.

Vendar je bil to sistem, po katerem je bilo varstvo materinstva in očetovstva del varstva pri delu, pravica do porodniškega ali starševskega dopusta pa je bila pravica iz dela. Z novim zakonom se to v osnovi ni spremenilo, z razliko, da se ta pravica sedaj uvaja kot ugodnost pod določenimi (finančnimi) pogoji kot ukrep družinske politike. Kar v osnovi pomeni, da poleg zaposlenih lahko uveljavljajo določene pravice tudi nezaposleni ter študentje.

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih je bil sprejet novembra 2001, veljati pa je začel 1. januarja 2002. Da ne bi prihajalo do napačnega razumevanja zakona, dvojnega tolmačenja in zastojev, je pristojno ministrstvo pozvalo Gospodarsko zbornico Slovenije, da bi pripravili skupno srečanje z delodajalci, predstavniki kadrovske službe, vendar večjega zanimanja za razlaganje zakona niso pokazali. (v nadaljevanju povzemam bistvena določila zakona, objavljenega v Uradnem listu RS, št. 97, 2001: 9345-9359).

Zakon ureja dve glavni področji, pravice iz naslova zavarovanja za starševsko varstvo in pravice do družinskih prejemkov. Pravice po tem zakonu ureja eden od staršev, če zakon ne

določa drugače. Pravice so vezane na otroke in prenehajo s smrtjo otroka. Sredstva za izvajanje tega zakona se zagotavljajo v proračunu Republike Slovenije. Vsebuje 128 členov in je razdeljen na tri dele. Prvi del ureja sistem zavarovanja za starševsko varstvo in pravice, ki iz tega izhajajo, drugi del se osredotoči na pravice do družinskih prejemkov (otroški dodatek, pomoč ob rojstvu otroka...), tretji pa ureja izplačevanje nadomestil in denarnih prejemkov ter kazenske določbe (Zakon, 2001:9345-9359).

Za starševsko varstvo (kamor spada očetovski dopust) se torej plačuje prispevek zavarovanca in prispevek delodajalca. Le-ti sodijo v sklop prispevkov za socialno varnost, kamor se uvrščajo še prispevki za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, prispevki za obvezno zdravstveno zavarovanje in prispevki za zavarovanje za primer brezposelnosti. Z zavarovanjem se zavarovancem po načelih vzajemnosti in solidarnosti zagotavljajo pravice, vezane na starševske obveznosti. Starševski dopust je pravica do odsotnosti z dela zaradi poroda oziroma nege in varstva otroka tiste osebe, ki otroka dejansko neguje in varuje. Vrste starševskega dopusta so porodniški dopust, očetovski dopust, dopust za nego in varstvo otroka ter posvojiteljski dopust. Upravičenci pa so:

- zaposleni na območju RS,
- izvoljeni ali imenovani nosilci javne ali druge funkcije v organih zakonodajne, izvršilne ali sodne oblasti v RS, če za to prejemajo plačo,
- tujci, ki so na območju RS zaposleni pri mednarodnih organizacijah in ustanovah,
- samozaposleni,
- kmetje,
- vrhunski športniki in šahisti,
- brezposelne osebe, ki prejemajo denarno nadomestilo od Zavoda RS za zaposlovanje,
- osebe, ki so na prestajanju kazni,
- osebe, ki prejemajo nadomestilo med začasno zadržanostjo od dela od Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije po predpisih, ki urejajo zdravstveno zavarovanje in
- osebe, ki prejemajo starševsko nadomestilo po tem zakonu (Zavarovanje za starševsko varstvo, 2002).

Varstvo materinstva je v Sloveniji relativno dobro urejeno; mame imajo na razpolago sto pet dni porodniškega dopusta in nadaljnjih 260 dni dopusta za nego in varstvo otroka, in pri obeh pravicah sto odstotno nadomestilo plače. Po koncu dopusta za nego in varstvo otroka lahko v dogovoru z delodajalcem koristijo pravico do krajšega delovnega časa zaradi nege in varstva

otroka do tretjega leta otrokove starosti (Zavarovanje za starševsko varstvo, 2002). Kako pa je z varstvom očetovstva ?

4.3. OČETOVSKI DOPUST

Je ključen na področju družine, saj predstavlja velik korak naprej pri urejanju zadev glede starševstva. Prinaša pomembne spremembe v načinu razmišljanja mladih družin, zlasti moških, njegov namen pa je vzpodbujanje enakopravne vloge obeh staršev pri vzgoji in varstvu otrok (Zavarovanje za starševsko varstvo, 2002). Skrb in delitev odgovornosti v obdobju neposredno po otrokovem rojstvu pozitivno vpliva na skrb in delitev odgovornosti v nadaljnjih letih in na socializacijo otrok ter preprečuje dominantnost matere.

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih v 13.členu določa, da je očetovski dopust ena od vrst starševskega dopusta in je kot tak določen v koledarskih dnevih za polno odsotnost z dela. Starši ali druge osebe imajo po 14. členu pravico do starševskega dopusta, če so zavarovanci za starševsko varstvo in so bili obračunani prispevki za starševsko varstvo (Zakon, 2001: 9345-9359).

Oče ima pravico do očetovskega dopusta v trajanju devetdeset dni. Pravica je neprenosljiva. (23.člen zakona) Najmanj petnajst dni dopusta v obliki polne odsotnosti z dela mora oče izrabiti v času porodniškega dopusta matere. Preostali dopust v trajanju petinsedemdeset dni lahko oče izkoristi kadarkoli do osmega leta starosti otroka, vendar mora o tem pravočasno obvestiti svojega delodajalca in pristojni center za socialno delo. Ravno na tem mestu, so se pri obravnavi predloga zakona pojavile zavore s strani nekaterih poslancev. Predlagali so, da naj bo meja do otrokovega tretjega leta starosti, da starši ne bi mogli izkoriščati dopusta v poznejših obdobjih otrokove starosti za povsem druge namene, kot so gradnja hiše, opravljanje kmečkih opravil itd. Odgovor ministrstva na to je bil, da ker oče dobiva denarno nadomestilo le petnajst dni, bi to pomenilo, da ga silijo h koriščenju tudi neplačanega dela dopusta in bi bila taka rešitev lahko za marsikoga huda državna prisila. Tako se je predlog obdržal na osmih letih (Zakon, 2001: 9345-9359).

Nadalje zakon obravnava primere, ko očetu ne pripada pravica do očetovskega dopusta. Če oče sam koristi porodniški dopust, nima pravice do očetovskega (25.člen zakona). Prav tako

mu ta pravica ne pripada, če mati rodi mrtvega otroka, če so očetu prepovedani stiki z otrokom, ali če otrok živi pri materi ali pri drugi osebi ter oče ne varuje in ne neguje otroka (Zakon, 2001: 9345-9359).

Očetovski dopust se lahko izkoristi v strnjenem nizu ali po dnevih. To pomeni, da lahko oče namesto devetdeset koledarskih dni dopusta koristi triinšestdeset delovnih dni, za petnajst koledarskih dni pa mu pripada enajst delovnih dni plačanega dopusta, ki jih lahko koristi v strnjenem nizu ali po dnevih (a najkasneje do 77. dneva starosti otroka, torej dokler traja porodniški dopust matere) (Zavarovanje za starševsko varstvo, 2002).

Kdor ima pravico do starševskega dopusta, ima pravico do denarnega nadomestila za ta čas in pri očetih je to očetovsko nadomestilo. Vendar za razliko od porodniškega dopusta, kjer je materam zagotovljeno sto odstotno nadomestilo za cel čas dopusta, pripada očetom sto odstotno nadomestilo le za petnajst dni dopusta, medtem ko za preostalih petinsedemdeset dni država zagotavlja le plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače. V razmislek naj omenim še podatek, da osnova za očetovsko nadomestilo ne more biti višja od dvainpolkratnika povprečne mesečne plače v RS. Na drugi strani pri izračunu za porodniško nadomestilo za 105 dni ne obstajajo nobene omejitve navzgor (omejitev se upošteva le pri dopustu za nego in varstvo otroka, torej za nadaljnjih 260 dni) (Zavarovanje za starševsko varstvo, 2002).

Za uveljavitev pravice do očetovskega dopusta je bil zaradi finančne teže vseh novosti v zakonu postavljen prehodni režim: s 1. januarjem 2003 so pridobili pravico do petnajstih dni dopusta s polnim nadomestilom plače in plačilom prispevkov, leto kasneje še pravico do dodatnih trideset dni samo s plačanimi prispevki, leta 2005 pa pravico do celotnega očetovskega dopusta, kar pomeni devetdeset dni.

V Uradu za enake možnosti Vlade RS so bili mnenja, da je potrebno javnost seznaniti z različnimi možnostmi koriščenja očetovskega in starševskega dopusta, saj tako starši kot delodajalci pogosto ne poznajo vseh pravic in jih zato tudi ne izkoristijo. Tako je bila s strani Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve januarja 2002 izdana brošura z naslovom *Zavarovanje za starševsko varstvo*, v kateri so navedene bistvene pravice, ki se po novem zakonu lahko uveljavljajo. Leta 2004 je izšla obnovljena izdaja, ki je dostopna vsakomur na centrih za socialno delo.

4.4. UVELJAVLJANJE PRAVICE DO OČETOVskega DOPUSTA IN NADOMESTILA

Minister za delo, družino in socialne zadeve je konec leta 2001 pooblastil vse centre za socialno delo v RS za odločanje o pravicah iz zavarovanja za starševsko varstvo. Očetje lahko svojo pravico uveljavljajo že šestdeset dni pred predvidenim datumom poroda na podlagi potrdila ginekologa, morajo pa jo najkasneje trideset dni pred predvidenim datumom nastopa očetovskega dopusta. Le-to lahko storijo pri centru za socialno delo, ki je krajevno pristojen glede na materino stalno prebivališče (ali začasno, v kolikor nima stalnega prebivališča v RS). Natančnejši postopek za uveljavitev pravice do očetovskega dopusta in nadomestila določa Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic iz zavarovanja za starševsko varstvo.

Pravico do očetovskega dopusta se lahko dodeli le na zahtevo ali prošnjo stranke, t.j. očeta otroka. Ta mora izpolniti obrazca *S-1/2 – vloga za uveljavitev očetovskega dopusta*, *S-2/1 – vloga za uveljavitev pravice do starševskega nadomestila* (glej prilogo D) ter (v kolikor z materjo otroka ni poročen) priložiti dokazilo o očetovstvu. To je lahko izpisek iz rojstne matične knjige za otroka (katerega dostavi naknadno), začasni zapisnik o priznanju očetovstva, javna listina ali celo oporoča. Poleg tega mora priložiti potrdilo delodajalca na obrazcu *Priloga št. S-2-potrdilo delodajalca*, s katerim delodajalec potrdi, da je seznanjen s predvidenim datumom nastopa očetovskega dopusta, ter *Priloga št. S-6 – podatki o plači*, na osnovi katere se bo lahko izračunala višina nadomestila.

Delodajalci so v skladu s tem zakonom dolžni staršem omogočiti lažje usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti, kar pomeni zagotoviti odsotnost z dela zaradi izrabe starševskega dopusta. Delavec mora delodajalca obvestiti o nameri izrabe starševskega dopusta trideset dni pred predvidenim nastopom dopusta (Zakon, 2001: 9345-9359).

Na osnovi teh dokumentov center za socialno delo izda odločbo, ki je lahko negativna ali pozitivna, odvisno od tega, ali je bilo prošnji stranke ugodeno ali je bila zavrnjena. Negativno odločbo center izda v naslednjih primerih:

- če oče v postavljenem roku ne predloži manjkajoče dokumentacije,
- če ni zavarovanec za starševsko varstvo,
- če je vložil vlogo po tem, ko je mati že izrabila porodniški dopust,
- če je sam koristil porodniški dopust,
- če je otrok umrl,

- če mu je bila odvzeta roditeljska pravica,
- če ne varuje otroka.

(povzeto po Navodilu za uporabo odločb in sklepov v postopku uveljavitve pravice do očetovskega dopusta in očetovskega nadomestila)

4.5. PRIKAZ KORIŠČENJA PRAVIC OČETOV

Leto 2003 je bilo torej prelomno leto za očete. Vsak novopečeni oče, ki je imel željo, je, po dogovoru z delodajalcem, vložil vlogo na pristojnem centru za socialno delo in mesec dni kasneje je za (največ) 15 dni ostal doma in užival radosti starševstva. Teh 15 dni so očetje lahko izkoristili samo do izteka porodniškega dopusta matere, kar pomeni takoj ob rojstvu ali kmalu po rojstvu otroka. Koliko je bilo takih nadobudnežev, je moč preveriti, saj so podatki za celo Slovenijo že zbrani (glej prilogi A in B).

Vseh očetov, ki so v letu 2003 koristili očetovski dopust s pripadajočim nadomestilom za čas dopusta, je bilo na področju Slovenije kar 10917. Na prvi pogled se številka sploh ne zdi majhna, če upoštevamo, da se je istega leta rodilo 17.321 živih otrok (od tega 611 dvojčkov, trojčkov, četverčkov). Če raziskujemo še malo globlje, ugotovimo, da ta številka predstavlja 67 odstotkov vseh očetov, kar sploh ni malo, če upoštevamo dejstvo, da gre za novost na področju starševstva. V povprečju so ti očetje koristili osem delovnih dni dopusta (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve).

Daleč največ očetov je izkoristilo pravico do dopusta v Osrednje slovenski (2867) in Podravske regiji (1424). Gre za področji, v katerih je koncentracija urbanega prebivalstva najvišja. Podobno kot pri udeležbi pri porodu lahko sklepamo, da se urbano prebivalstvo bolj kot ruralno nagiba k liberalnejšim vrednotam in se zato v večjem številu odločajo v najnežnejši dobi otroka ostati doma s partnerko in se intenzivno vključiti v družinsko življenje. V regijah, kot so Koroška, Notranjska in Posavska, kjer je več ruralnega prebivalstva, pa je opaziti izredno nizko zanimanje očetov za to izvirno pravico. Tip poselitve nikakor ne more biti edini, niti ni po mojem mnenju ključni razlog za odločanje za ali proti očetovskemu dopustu. A je žal edini, ki sem ga na osnovi dobljenih podatkov lahko empirično izpostavila. Na tej točki moje naloge sem ugotovila, da je za boljše razumevanje teh pravic in njihovo uresničitev nujno aktivno raziskovanje, mogoče v obliki anket ali celo kvalitativnih

intervjujev očetov (in mater, nenazadnje njihovo mnenje pomembno vpliva na odločitev očetov).

Pravica do očetovskega dopusta se uveljavlja postopoma, zato je leto 2003 prineslo le okrnjeno pravico, kjer očetje lahko koristijo samo 15 dni dopusta. Ker je preostali del dopusta, 75 dni, neplačan, lahko pričakujemo, da bo zanimanje očetov za ta del precej manjše. Tu vidim največjo pomanjkljivost tega zakona, očetom bi bilo potrebno zagotoviti vsaj en mesec plačanega dopusta, da bi se njihova pravica vsaj delno približala pravici matere.

Očetovski dopust pa ni edina pravica, katere se lahko poslužujejo očetje, ki želijo z otrokom v najzgodnejši dobi preživeti čim več časa. Po izteku 105 dni porodniškega dopusta in 15 dni očetovskega dopusta imata starša možnost koristiti dopust za nego in varstvo otroka² v dolžini 260 dni, kjer je zagotovljeno 100 odstotno nadomestilo (pri čemer je postavljena omejitev navzgor, in sicer 2,5-kratnik povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji). Dopust starša koristita po dogovoru, doma lahko ostane mati, dopust lahko koristi oče v celoti, lahko pa si ga razdelita (npr. vsak koristi polovico, delata za polovični delovni čas ipd., možnosti je kar nekaj)(Zavarovanje za starševsko varstvo, 2002). Kljub temu, da nova zakonodaja omogoča izrabo dopusta za nego in varstvo otroka obema staršema, torej tudi očetu, le-tega večinoma izkoristijo matere.

Tabela 4.1.: Povprečno mesečno število očetov in mater, ki so izrabili dopust za nego in varstvo otroka.

leto	matere	očetje
1994	19.250	64 (0,33%)
1995	17.261	131 (0,75%)
1996	17.054	127 (0,74%)
1997	16.916	112 (0,66%)
2003		2%

Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Iz zgornje tabele je razvidno, da se število očetov, ki so koristili starševski dopust za nego in varstvo otroka do 1997 leta ni povzpelo niti do enega odstotka, leta 2003 pa je takih očetov

nekaj več kot dva odstotka. V čem je problem? Pri uresničevanju te pravice se je pokazalo, da dejanska pravica še ne pomeni dejanske enakosti.

Razlogov za tako vedenje je več. Eden izmed najpomembnejših je prav gotovo ta, da večina dopust za nego in varstvo otroka še vedno razume kot izključno pravico in dolžnost matere. Za družbeno samoumevno velja, da je skrb za majhnega otroka predvsem dolžnost matere. Tudi če imata oba starša enako močno nagnjenje do nege in vzgoje otroka v najzgodnejšem obdobju, ju ekonomska logika sili k odločitvi, da dopust izkoristi starš z nižjimi dohodki. Po statističnih podatkih imajo namreč ženske največkrat nižje dohodke kot moški, mladi družini pa ni vseeno, kolikšen bo izpad dohodka zaradi starševstva (Stropnik, 1997: 171). Klinar (1995) prav tako ugotavlja, da to možnost izkoristijo predvsem moški, ki imajo manjšo plačo kot njihove žene oziroma so nezaposleni in na ta način rešujejo finančne težave v družini. Dokler ženske ne bodo enako plačane kot moški za enako delo, očetje ne bodo imeli enakih možnosti za razvijanje starševskih sposobnosti.

Kljub temu, da je veliko govora o večji poučenosti in osveščenosti sodobnih staršev, pa se prava podoba o delitvi vlog pri vzgoji otrok zelo počasi spreminja. Maci Jogan se tako stanje ne zdi presenetljivo, saj pravi, da je »celotna organizacija dela in ureditve družbe takšna, da ustvarjanja praktičnega novega očetovstva (in v tem okviru izjemno pomembnega očetovskega dopusta) ne spodbuja, temveč je do tega celo nasprotna.« (Jogan, 2001: 192)

Ovira, da bi moški vzel starševski dopust, je v prevladujoči patriarhalni miselnosti in šikaniranju moških, ki bi se odločili za starševski dopust (Ule, Kuhar, 2003: 130). Direktorica Urada za enake možnosti mag. Tanja Salecl je v intervjuju povedala, da se očetje pri izrabi starševskega in očetovskega dopusta srečujejo z diskriminacijo na delovnem mestu. Imeli so že nekaj klicev s strani očetov, katerih delodajalci, milo rečeno, niso bili preveč naklonjeni njihovi želji po dopustu. (Salecl v Cipot Mal, 2004)

² Urad za enake možnosti si prizadeva, da bi se dopust za nego in varstvo otroka preimenoval v starševski dopust ter tako opozarjal na pravice in dolžnosti obeh staršev. Zaenkrat zakon uporablja starševski dopust zgolj kot krovni termin za porodniški, očetovski, posvojiteljski dopust in dopust za nego in varstvo otroka.

5. MEDNARODNA PRIMERJAVA

O tem, ali je naša zakonska ureditev očetovskega dopusta ustrezno urejena, lahko sklepamo, če pogledamo, kakšne so izkušnje in ureditve zunaj naših meja. Pri mednarodni primerjavi kot je moja, je glavni problem predstavljalo različno pojmovanje posameznih pravic oziroma dopustov in poimenovanje glede na jezike držav. Tako ima lahko določena država urejen starševski dopust, znotraj katerega ima oče pravico do neprenosljivega dopusta in le-ta ni posebej urejen. Zato bom poleg očetovskega dopusta za vsako državo predstavila še njihovo ureditev starševskega dopusta oziroma dopusta za nego in vzgojo otrok oziroma dopusta za vzrejo otrok.

Do razlik v ureditvah starševstva prihaja predvsem zato, ker imajo pri sprejemanju zakonov države različne cilje oziroma motive, nekatere postavijo v ospredje vključitev žensk na trg delovne sile, druge pa nego in vzgojo otrok. V vseh državah Evropske Unije pa imajo zagotovljen plačan porodniški dopust, ki traja najmanj 14 tednov, medtem ko se preostali dopust razlikuje po trajanju in denarnem nadomestilu. V splošnem me v nadaljevanju zanima, ali imajo očetje kakšne pravice na področju starševstva in v kolikor imajo, kako so te pravice urejene. Največ pozornosti bom namenila Švedski in Danski, ki sta prvakini na tem področju in služita kot zgled ostalim. Podatke v nadaljevanju (kjer ni posebej navedeno) črпам iz predloga Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih ter spletnih straneh socialnega varstva posameznih držav.

5.1.ŠVEDSKA

Švedska spada med enega najbolj naprednih delov sveta na področju demokratizacije družine in kot taka lahko služi za zgled ostalim, zato ji bom namenila največ prostora. Ule pravi: »...pogosto se jo navaja kot državo z najbolj zglednimi ukrepi: zanjo je značilno zelo uspešno kombiniranje plačanega dela in skrbi za otroke.« (Ule, Kuhar, 2003: 131) Matere imajo dobre možnosti za karierno napredovanje, otroško varstvo je dobro subvencionirano, starševske podpore so visoke, starševski dopust pa je dolg petnajst mesecev in je spolno nevtralen. Njihov program pa ima še eno unikatno značilnost, in sicer spodbujanje krajših intervalov med rojstvi otrok.

Švedska je leta 1974 uvedla do šest mesecev plačanega starševskega dopusta, ki sta ga lahko koristila tako mati kot tudi oče otroka. Ta reforma dopustov je temeljila na dveh elementih, ki sta bila posebej privlačna za očete:

- dvotedenski posebni očetovski dopust, ki se ni mogel prenesti na mater;
- denarno nadomestilo je bilo posebej ugodno za starše z visokimi prihodki, v večini primerov torej za očete.

Glavne razloge za tako ugodno rešitev lahko iščemo v nizki nataliteti, množičnem zaposlovanju žensk (v sedemdesetih letih je imelo več kot osemdeset odstotkov mater z majhnimi otroki zaposlitev izven doma), pomemben dejavnik pa je bilo tudi neprekinjeno petdesetletno vladanje social-demokratske stranke, ki je ideje enakopravnosti in pravičnosti uveljavljala tudi v družinski politiki (povzeto po Svedin, 1996: 122-123).

Več kot devetdeset odstotkov vseh očetov je izrabilo poseben štirinajstdnevni očetovski dopust takoj po vrnitvi matere iz porodnišnice, medtem ko se za starševski dopust skoraj niso odločali. Razlog je bil v tem, da je skupni dopust trajal le šest mesecev, ta čas pa so v veliki meri želele matere samo zase. Tudi zaradi tega se je starševski dopust večkrat podaljševal (leta 1994 na trideset dni neprenosljivega dopusta) in trenutno znaša celotna dolžina 450 dni, od tega je plačan dopust na podlagi zavarovanja 360 dni, šest mesecev za očeta in šest za mater. Vsak od staršev ima izključno in obvezno pravico do trideset dni dopusta, ki je neprenosljiva, ostalih tristo dni se individualno razdeli med starša po dogovoru. Za šestdeset dni znaša denarno nadomestilo devetdeset odstotkov bruto dohodka, za preostalih tristo dni dopusta pa osemdeset odstotkov.

Pomembna značilnost programov starševskega dopusta na Švedskem je velika prilagodljivost, možno je namreč tudi delo s skrajšanim delovnim časom: po pol dneva ali dva do tri dni na teden. Prav tako je mogoče vzeti občasni dopust, npr. vsak drugi teden, pri čemer ga lahko starša jemljeta izmenično, tako da je vsak na dopustu po en teden naenkrat. Na ta način je mogoče oblikovati tako obliko dopusta, ki najbolj ustreza potrebam posamezne družine in ki, kolikor je to mogoče, upošteva tudi delovno mesto staršev.

Na Švedskem so vzporedno s krepitvijo zakonodaje za starševski dopust vodili široko akcijo za vključevanje moških v skrb za otroke in za splošno vključevanje moških v družinska dela, za povečevanje enakopravnosti, tako da danes velika večina očetov jemlje posebni očetovski

dopust in da približno petinštirideset odstotkov očetov vzame tudi del starševskega dopusta. Vendar pa delež očetov v celotnem starševskem dopustu ne presega več kot približno dvajset odstotkov. (Kozmik, 1997: 3)

Sodobno vlogo očeta ponazarjajo švedske raziskave. Na Švedskem se že od leta 1971 zavzemajo za korenite spremembe stališča do skrbi in vzgoje otrok. Poudarjajo, da je ekonomska skrb, nega in vzgoja otroka področje obeh staršev. »Že v letu 1969 je državna politika od šol zahtevala, naj pripravijo dekleta in fante za opravljanje različnih vlog v prihodnosti, jim predstavijo enakovredno vlogo obeh spolov za starševstvo, in tudi to, da morajo spodbujati dekleta pri napredovanju v poklicu.« (Haas v Hood, 1993, str. 239)

Je ena izmed prvih držav, ki je začela razvijati tradicijo sodelovanja očetov pri rojevanju njihovih otrok. Za aktivnost staršev pa imajo veliko zaslug starševske skupine, ki so jih začeli ustanavljati konec sedemdesetih let. Leta 1994 se je švedska vlada odločila za poskusno šolanje očetov, ki naj bi potekalo vzporedno z starševskimi šolami. Tako očete pripravljajo na čustvene zaplete, govorijo o starševstvu, spolnosti in poželenju. (Swedin, 1996: 128-131)

Z različnimi programi spodbujajo očete za bolj enakopravno sodelovanje z materami pri opravljanju družinskih in gospodinjstkih opravil ter skrbi za otroka. Švedski oče preživi z otrokom veliko časa. Raziskave kažejo, da preživi čez teden z otrokom približno 3,15 ure dnevno, ob koncu tedna pa 10,5 ure na dan. Zavzeto sodeluje v otrokovi igri, ukvarja se s poučevanjem, branjem, domišljijstskimi igrami, manj pozornosti pa namenja vsakdanjim opravilom, kot so hranjenje, previjanje idr.

Švedska je torej vzporedno z izboljšavo zakonodaje, ki ureja porodniški, očetovski in starševski dopust, vodila tudi široko akcijo za vključevanje moških v skrb za otroke in prav to lahko razumemo, kot enega bistvenih dejavnikov za njeno uspešnost. Glede uspešnosti švedske ureditve je dovolj omeniti, da so v manj kot dvajsetih letih dosegli, da gredo dejansko skoraj vsi švedski očetje na očetovski dopust, skoraj vsak drugi novi oče pa vzame tudi nekaj starševskega dopusta.

5.2. DANSKA

V primeru danske izkušnje glede očetovskega dopusta je bil cilj isti kot na Švedskem: zakonodajo, ki ureja očetovski in starševski dopust so uvedli kot del splošne politike enakosti

med spoloma ter še posebej z namenom ustvariti boljše možnosti med moškimi in ženskami pri delitvi skrbi za otroke v družini.

Vendar pa danski očetje do leta 1984, ko je bil uveden dvotedenski očetovski dopust in šesttedenski starševski dopust, niso mogli dobiti plačanega dopusta, ki bi si ga lahko starša delila med seboj. Leto kasneje so starševski dopust podaljšali na deset tednov. Očetje lahko štirinajst dni očetovskega dopusta koristijo v času prvih štirinajst tednov po rojstvu otroku, ko mati koristi porodniški dopust, dva tedna pa kasneje.

Denarno nadomestilo je enako nadomestilu za čas brezposelnosti. V povprečju znaša za zaposlene moške približno petinštirideset odstotkov najnižje plače po kolektivni pogodbi. V primerjavi s Švedsko, kjer nadomestilo dobiva približno petindevetdeset odstotkov vseh delavcev, ki delajo po kolektivni pogodbi v višini polne plače, je ta ureditev bistveno manj ugodna.

Na Danskem okvirno le vsak drugi oče izkoristi pravico do dveh tednov očetovskega dopusta, medtem ko samo trije odstotki očetov izkoristijo del starševskega dopusta. Delež očetov, ki vzamejo očetovski dopust se vsako leto poveča za tri do štiri odstotke. Raziskave so pokazale, da je finančni razlog (postavljena je zgornja meja denarnega nadomestila) tisti, ki preprečuje bolj enakomerno delitev starševskega dopusta med materjo in očetom. Dodaten pomemben razlog, zakaj starševski dopust v glavnem koristijo matere, je v njihovi želji, da bi čim dlje dojile otroka.

V nasprotju s Švedsko Danska ni imela posebne strategije za večje vključevanje moških v skrb za otroke. Na Danskem je zakonu o starševskem dopustu iz leta 1984 sledilo nekaj vladnih informacijskih kampanj, vendar ni obstajala neka posebna strategija s ciljem, da se poveča vključevanje moških v skrb za otroke.

(povzeto po www.uzp-rs.si/slo/novice/starsdop1.html)

5.3. NORVEŠKA

Leta 1993 so Norvežani uvedli novost imenovano očetovska kvota, po kateri morajo očetje vzeti štiri tedne dopusta po otrokovem rojstvu, sicer jim propadejo. Očete so zelo spodbujali naj izkoristijo ta dopust in tri leta kasneje je bil delež takih očetov že kar osemdeset odstotni. Delež očetov, ki si starševski dopust delijo z materjo, pa je bil leta 1998 le okrog dvanajst

odstotkov. Plačan starševski dopust traja 42 tednov, katerega lahko izkoristi oče ali mati, razen treh tednov pred porodom in šestih tednov po porodu, ki so namenjeni izključno materi. Očetje imajo pravico do neplačanega dopusta neposredno po rojstvu v trajanju dveh tednov. »Tradicionalno si večina očetov vzame ta dva tedna, zelo malo pa jih izkoristi možnost delitve preostalega starševskega dopusta« (Ule, 2003: 131).

5.4. FINSKA

Očetje imajo pravico do očetovskega dopusta v trajanju dveh tednov ob otrokovem rojstvu. Starševski dopust traja 161 dni in je plačan kot bolniška odsotnost, kar predstavlja približno 66 odstotkov plače. Potem imajo starši možnost koristiti dopust za vzgojo, dokler ni otrok star tri leta. V tem času prejemajo pavšalno nadomestilo, kjer je del nadomestila odvisen od dohodka.

5.5. AVSTRIJA

Plačani očetovski dopust je mogoč na podlagi kolektivnih pogodb, nekaj dni ob otrokovem rojstvu s sto odstotnim nadomestilom plače, sicer ni zakonsko urejen. Oče lahko vzame tudi šest nepremostljivih mesecev starševskega dopusta (ki sicer traja dve leti), vendar najkasneje do otrokovega drugega leta starosti. V tem času prejema oče pavšalno nadomestilo na podlagi zavarovanja za primer brezposelnosti. Mesečni znesek nadomestila za čas starševskega dopusta je približno enak štiriindvajsetim odstotkom povprečne mesečne plače moških (sedemintrideset odstotkov povprečne plače žensk), tako da si nihče noče privoščiti dopusta, če nima dodatnih finančnih virov ali podpore. Dejstvo, da so očetom dodelili šest mesecev starševskega dopusta, je bila posledica ukrepov za zmanjšanje proračunskega primanjkljaja. Predvidevali so namreč, da se očetje ne bodo v velikem številu odzvali na to spodbudo, kar bo zmanjšalo izdatke države za ta namen.

5.6. FRANCIJA

V Franciji je bil pri oblikovanju družinske politike najprej v ospredju socialni motiv: omiliti izpad dohodka potem, ko je mati prekinila zaposlitev. Leta 1986 pa je prevladal demografski motiv, želeli so namreč spodbuditi rojstvo tretjega otroka.

Pred letom 2002 je trajal očetovski dopust le tri dni, od januarja 2002 pa velja pravica do dveh tednov neobveznega očetovskega dopusta, ki ga je potrebno izrabiti v treh mesecih po otrokovem rojstvu. Starševski dopust lahko starši koristijo do tretjega leta starosti otroka, toda do denarnega nadomestila so upravičene družine samo za drugega in nadaljnjega otroka (ki ga same vzgajajo doma). Nadomestilo je pavšalno in tudi delno odvisno od dohodkov (tisti z nižjimi dohodki prejema višje nadomestilo).

5.7. VB

Angleška zakonodaja ne določa nobenih očetovskih pravic, prav tako ni z zakonom zagotovljene pravice do starševskega dopusta.

5.8. NIZOZEMSKA

Očetovski dopust traja šest mesecev ob pogoju, da delavec dela najmanj dvajset ur tedensko. Prav tako lahko oče koristi neprekinjen starševski dopust v trajanju 182 dni, ki ni prenosljiv, ob izpolnjenem pogoju delavnika najmanj 20 ur na teden. Višina nadomestila za čas starševskega dopusta za javne uslužbence predstavlja petinsedemdeset odstotkov plače, za ostale je dopust neplačan.

Na Nizozemskem se za razliko od ostalih zahodnoevropskih držav 31,5 odstotkov otrok rodi doma ob pomoči poklicne babice (število še narašča) in običajno je, da je oče prisoten tako iz praktičnih kot iz moralnih razlogov.

5.9. BELGIJA

Oče (ali mati) lahko, v kolikor je zaposlen v javnem sektorju, v letu rojstva otroka koristi trimesečni neplačani dopust, ki pa se pri socialnem zavarovanju obravnava kot čas zaposlitve. Zaposleni v javnem sektorju imajo možnost, s privoljenjem delodajalca, izkoristiti letno do 45 dni neplačanega dopusta zaradi družinskih obveznosti. Poleg tega imajo starši zaposleni v javnem sektorju ali večjih podjetjih pravico do pet let delati s skrajšanim delovnim časom.

5.10. NEMČIJA

Družinska politika v Nemčiji je ne samo za moške, ampak tudi za ženske precej neugodna. Kombiniranje plačanega dela in družine je ostalo povsem samoumevna stvar staršev. Le-ti lahko do otrokovega dopolnjenega tretjega leta starosti vzameta dopust za vzrejo, v tem obdobju pa se lahko trikrat zamenjata. O načrtu koriščenja dopusta morata obvestiti delodajalca. Lahko pa ga izkoristita tudi tako, da eden dela 19 ur tedensko. Dopust ni plačan, vendar eden od staršev prejema državne prejemke oziroma finančno podporo najmanj šest mesecev od dneva rojstva. Prav tako so za čas dopust zavarovani za primer bolezni in brezposelnosti, teče pa jim tudi pokojninska doba. Ker v večini poklicev tudi pri njih moški zaslužijo več kot ženske, so moški tisti, ki hodijo v službo, ženske pa ostanejo doma.

5.11. ŠPANIJA

Oče otroka lahko izkoristi osemindvajset dni znotraj materinskega dopusta, kjer je nadomestilo plače sto odstotno z opredeljeno zgornjo mejo. Po 112 dneh materinskega dopusta se lahko mati ali oče prostovoljno odločita za neplačan starševski dopust do otrokove starosti treh let. To je za večino družin nesprejemljivo, ker je izpad dohodka prevelik. Očetje so dobili možnost koriščenja starševskega dopusta leta 1989.

5.12. PORTUGALSKA

Očetovski dopust kot tak ne obstaja. V dogovoru z mamo lahko oče koristi 76 dni porodniškega dopusta, kjer je nadomestilo plače sto odstotno. Plačanega starševskega dopusta ni, eden od staršev pa lahko preneha delati za dobo šest do štiriindvajset mesecev brez nadomestila. Ta čas se šteje v pokojninsko dobo, starš, ki je na dopustu, pa je socialno zavarovan.

5.13. ITALIJA

Oče nima zagotovljene pravice do dopusta za čas starševstva, ki bi bila neprenosljiva. V kolikor se dogovori z materjo, lahko koristi starševski dopust v trajanju 182 dni kadarkoli do otrokovega prvega leta starosti. V tem času prejema 30 odstotno nadomestilo. V kolikor je

zaposlen v javnem sektorju, ima pravico do dodatnega leta neplačanega starševskega dopusta z zagotovljeno vrnitvijo na delovno mesto.

5.14. HRVAŠKA

Leta 2002 so sprejeli Zakon o nacionalni družinski politiki. Predlog le-tega je vseboval možnost koriščenja neprenosljive pravice do očetovskega dopusta v trajanju enega meseca, a žal ta pravica s sprejetjem zakona ni dočkala svoje uresničitve. Oče pa ima, v dogovoru z materjo, pravico koristiti starševski dopust šest mesecev, t.j. do otrokove starosti enega leta. Izkušnje so pokazale, da so se očetje le v majhni meri odločali za starševski dopust in so tega večinoma koristile matere. Še največ zanimanja so pokazali tisti očetje, katerih partnerke so zaslužile več od njih in se jim je finančno izplačalo, da se vrnejo na delo po porodniškem dopustu. Po tem ima eden od staršev (v kolikor je zaposlen) možnost koristiti neplačan starševski dopust do treh let starosti otroka. V primeru otrok s posebnimi potrebami lahko starši uveljavljajo dodatne pravice (www.hidra.hr/dokumenti/sdrh/nop.pdf).

6. PRIMERJALNA ANALIZA

Pri analizi mednarodnih ureditev se bom oprla na koncept sistema blaginje. »Gre za odprt in univerzalen koncept, ki ne zajema le organizacij, programov, ukrepov, s katerimi država zagotavlja socialno varnost in blaginjo državljanom, temveč tudi tiste organizacije, programe, ukrepe, ki se oblikujejo in funkcionirajo v skladu z logiko trga, pa tudi tiste, ki se oblikujejo v sferi civilne družbe in v sferi skupnosti.« (Kolarič in drugi, 2002:55) Glede na to, kakšen vpliv ima posamezna sfera, torej trg, civilna družba ali država, na zagotavljanje socialne varnosti, se je izoblikovalo pet vrst sistemov blaginje. Skušala bom razvrstiti obravnavane države v posamezen sistem in ugotoviti, v čem so si med seboj različne.

1) *Socialno-demokratski sistem blaginje* je sistem, v katerem nosi odgovornost za socialno varnost posameznikov država sama. Le-ta preko močnega javnega sektorja poskrbi za blaginjo svojih državljanov. Univerzalni programi kot so nacionalni sistemi socialnih zavarovanj in princip socialne pravice kažejo na odnos države do socialne varnosti. Ljudje pa se lahko dodatno socialno zavarujejo tudi na trgu. Skupnost ali družina je v tem sistemu razbremenjena skrbi za socialno varnost svojih članov. Le-to se odraža na drugih področjih, kot je visoka stopnja zaposlenosti žensk in visoka stopnja rodnosti (Kolarič in drugi, 2002:59). Tak sistem najdemo v skandinavskih državah, na Švedskem, Norveškem, Danskem in na Finskem. Za te države je značilno, da so bile social-demokratske stranke dolgo na oblasti in so preko social-političnih odločitev oblikovale tak sistem blaginje. Ureditev socialnega varstva ustvarja ugodne pogoje za uresničevanje enakopravnosti spolov. Čeprav imajo vse štiri države urejeno pravico do očetovskega dopusta, je zanj največ zanimanja na Švedskem. Švedska je, za razliko od drugih, imela posebno strategijo vključevanja moških v skrb za otroke, kar je lahko razlog za večje zanimanje.

2) V *konservativno korporativističnem sistemu* je vpliv države dvosmeren. Na eni strani prisili vse zaposlene, da se vključijo v obvezne sisteme socialnih zavarovanj. Tako jim dolgoročno omogoči, da si zagotovijo dobrine in storitve na (kvazi) trgu. Po drugi strani pa država poskrbi, da tisti, ki ne vstopijo na trg delovne sile, niso izključeni iz socialnega varstva. Za njihove storitve poskrbijo neprofitne organizacije s koncesijo (Kolarič in drugi, 2002:58). V ospredju tega sistema je torej trg in nato država. Tako ureditev lahko najdemo v državah srednje Evrope kot so Nemčija, Francija, Avstrija, Belgija in Nizozemska. Pri vseh državah so ureditve starševskega varstva pogojene s trgom. Pravice, ki so omogočene, niso

namenjene boju za enakopravnost moških in žensk. V Avstriji je dopust omogočen le na podlagi kolektivnih pogodb, na Nizozemskem je pogoj za dopust, da delavec dela najmanj 20 ur tedensko. Prav tako je razlika med pravicami zaposlenih v javnem sektorju in privatnem sektorju. Država omogoča za javne uslužbence boljše pravice (Nizozemska, Belgija). V Nemčiji je ureditev starševskega dopusta glede na ostale države konservativno-korporativističnega sistema blaginje najslabša. Država je skoraj v celoti to področje prepustila trgu in družinam, omogoča le neko finančno podporo za čas šestih mesecev enemu od staršev. V Franciji je dopust plačan samo v primeru rojstva več otrok. Starševski dopust je v pretežni meri stvar matere, čeprav so formalne možnosti na razpolago tudi očetom.

3) Pri *katoliškem tipu blaginje* je katoliška cerkev ohranila pomembno oziroma dominantno vlogo v državi. Ta sistem blaginje temelji na načelu subsidiarnosti. Prvi nivo zagotavljanja socialne varnosti je družina, sorodstvo in prijatelji. Takoj za tem so na voljo s strani cerkve ustanovljene in vodene neprofitne organizacije. Drugi nivo je trg, kjer delavci in delodajalci preko poklicnih zavarovalnih shem plačujejo zavarovanje. In če se socialna varnost in blaginja ne zagotovi preko teh dveh nivojev, nastopi država. Katoliški sistem blaginje omogoča cerkvi, da preko subsidiarnosti krepí svojo pozicijo, legitimiteto (Kolarič in drugi, 2002:60). Španija, Portugalska in Italija so države, kjer ima cerkev še vedno pomembno vlogo. To je skupina držav, kjer je malo ukrepov s strani države namenjenih usklajevanju poklica in starševstva. Starševski dopust je v vseh treh državah neplačan. Le Španija omogoča očetom neprenosljiv dopust. Tradicionalni model družine, ki ga manifestira cerkev izključuje očete iz vzgoje in skrbi za otroke in omogoča neenakopravnost moških in žensk na področju starševstva.

4) *Liberalni sistem blaginje* temelji na predpostavki, da so si vsi posamezniki sposobni zagotoviti sredstva za socialno varnost na trgu. Tisti, ki tega ne zmorejo, naj si socialno varnost zagotovijo znotraj civilne družbe (neformalne socialne mreže in lokalno organizirane mreže neprofitnih organizacij). Država pa poskrbi le za tiste posameznike, ki si socialne varnost ne morejo zagotoviti ne v prvi, ne v drugi sferi. Njena vloga je rezidualna, v tem sistemu deluje princip preverjene potrebe. Liberalna ideologija je oblikovala razmere v družbi, ki dovoljujejo poseganje države le toliko, v kolikor ti posegi dopolnjujejo svobodno delovanje trga (Kolarič in drugi, 2002:58). Tak sistem blaginje se je razvil v Angliji. Usklajevanje družine in poklica je prepuščeno trgu in ni zakonsko urejeno. Očetovskega dopusta ni, starševski dopust pa je opredeljen le v nekaterih kolektivnih pogodbah.

5) Če pogledamo idealno tipske opredelitve sistemov blaginje najdemo še zadnjo ureditev, to je *državno-socialistični sistem blaginje*. To je bil sistem blaginje, kjer je imela država dominantno vlogo. Tiste potrebe, ki jih ni zadovoljila država, pa so pokrile neformalne socialne mreže (Kolarič in drugi, 2002:60). Sem bi na osnovi socialističnega značaja bivše Jugoslavije lahko uvrstili Hrvaško in Slovenijo kot del ene skupne države. A že dobro desetletje je, odkar je Slovenija samostojna in nekaj manj, kar se je tudi Hrvaška odcepila. Kljub vsemu je skupna zgodovina tista, ki ju še vedno povezuje. Država s svojimi zakonskimi ureditvami še vedno igra zelo pomembno vlogo. Obe državi sta ne dolgo nazaj sprejeli nov zakon (vsaka svojega) na področju starševskega varstva. Bolj podrobna analiza nam pokaže, da Hrvaška na področju enakopravnosti moških in žensk pri vzgoji otrok zaostaja za Slovenijo. Očetom niso omogočili neprenosljive pravice do dopusta, prav tako pa je starševski dopust precej slabše urejen kot pri nas.

Očetovski dopust je pri nas urejen in je neprenosljiv, starševski je prav tako omogočen obema staršema, čeprav je v pretežni meri stvar matere. Oba sta plačana in pri tem ni omejitev na zaposlene v javnem sektorju ali na število otrok. Nadomestilo za čas dopusta je sto odstotno, česar ne pozna nobena država. Čeprav je postavljena meja navzgor, je to še vedno, v primerjavi z drugimi državami, zelo ugodna rešitev. Starši imajo možnost koristiti dopust ob delu s skrajšanim delovnim časom vse do tretjega leta starosti otroka. Edini pogoj, ki ga naša zakonodaja pri tem postavlja, je, da se delodajalec strinja. Kar devet od štirinajst obravnavanih držav ne zagotavlja očetom neprenosljive pravice do dopusta. Prav tako opredeljujejo starševski dopust predvsem kot pravico do neplačanega dopusta ali celo pravico do prekinitve delovnega razmerja s pravico vrnitve na isto ali podobno delovno mesto, v tem času pa prejemajo razne oblike starševskega dodatka, finančne pomoči.

Sistemi se med seboj ločijo po vpletenosti države v socialno varstvo oziroma hierarhiji treh sfer. Vsaka izmed sfer pa ima v ozadju drugačne motive, zakaj sprejme določeno odločitev. Če gledamo z vidika, kaj je najboljšo za družino, ugotovimo, da ima social-demokratski sistem blaginje najboljšo ureditev starševskega varstva, ker je bilo pri večini držav te skupine pri odločitvah o ureditvi starševskega varstva v ospredju enakopravnost moških in žensk. Medtem ko so druge države imele drugačne motive za uvedbo določenih sprememb (zviševanje rodnosti v Franciji, zmanjšanje proračunskega primanjkljaja v Avstriji,...). Za enakopravnost na področju starševstva je najslabše poskrbljeno v državah liberalnega in katoliškega sistema blaginje.

Slovenija se je s sprejetjem novega zakona in pripadajočo ureditvijo starševskega varstva zelo približala social-demokratskemu sistemu blaginje. Tudi v Sloveniji ima država ključno vlogo pri zagotavljanju socialne varnosti in le to počne, po mojih ocenah, dokaj učinkovito. Najbolj stimulatívna je lahko le primerjava z najboljšim in Švedska ureditev, če pogledamo njene rezultate, velja za najbolj uspešno na tem področju. Odstotek pri očetovskem dopustu je v Sloveniji zaenkrat še nekoliko nižji, a to lahko pripišemo dejstvu, da je pravica kot taka novost in da je glede na prvo leto možnosti koriščenj a ta odstotek velik uspeh. V prihodnjih letih lahko pričakujemo še višje številke. Slovenski očetje zaostajajo za švedskimi le na področju starševskega dopusta oziroma dopusta za nego in varstvo otroka. Zakaj se naši očetje ne odločajo za to pravico v večjem obsegu (leta 2003 nekaj več kot dva odstotka)? Glavni razlog vidim v pomanjkanju akcije za vključevanje moških v skrb za otroke. Spremenili smo zakonodajo, miselnosti ljudi pa je ostala enaka, njihove vrednote se, če hočemo to ali ne, še vedno nagibajo k tradicionalnim. Mati je tista, ki dominira na področju vzgoje otrok. »Dejstvo, da dopust za nego in varstvo otroka na primer izkoristi le odstotek očetov, lahko razumemo kot neučinkovitost ukrepa, ki ni (bil) povezan v celovit sistem politike na področju usklajevanja dela in družine.« (Švab, 2003:1121).

Razlogi , zakaj bi bilo pomembno, da očetje sprejmejo tako očetovski kot starševski dopust:

- očetovstvo je diskriminirana, spregledana identiteta zaradi preveč poudarjene poklicne kariere;
- soudeležba očeta pri skrbi za majhne otroke vzpostavi boljšo in intenzivnejšo vez med otrokom in očetom;
- bolj izenačen položaj moških in žensk na trgu delovne sile;
- posledično to prinese enakopravnejšo delitev dela v družini;
- očetje bodo tudi kasneje lažje skrbeli za otroke (v večji meri se bodo odločali za bolniško v primeru bolezni otroka);
- povečuje se možnost za enakopravno dodelitev otrok v primeru ločitve;
- bolj harmoničen odnos med partnerjema (www.uem-rs/slo/novice/starsdop.html).

7. ZAKLJUČEK

Popolnoma zamen bi se na tem mestu spraševali, kdo je za otrokov zdrav osebnostni razvoj bolj pomemben, oče ali mati, kajti skupaj, z medsebojno ljubeznijo in spoštovanjem drug do drugega ustvarjata v družini ugodno klimo za zdrav razvoj svojih otrok. Prav njuna različnost bogati oba in s tem življenje njunih otrok. Osrednji argument v oblikovanju očetovske podobe je, da je njegova prisotnost zelo zaželena.

Večinoma se današnja družba strinja, da je podoba očeta, ki je vpleten v vzgojo svojih otrok, zelo zaželena, če ne že realna podoba. V današnjem času se ljudem vse bolj mudi, vse manj si vzamejo časa drug za drugega. Ko se sprašujemo, koliko časa očetje preživijo s svojo družino, se moramo vprašati tudi, koliko časa pa z družino preživijo matere. Danes so tudi matere v veliki večini zaposlene, zato otroci vse več časa ostajajo zunaj družine, v vrtcih, pri starih starših, pri sorodnikih. Očetje se danes res več ukvarjajo z otroki, kot so se v prejšnjih obdobjih, vendar pa to ne velja za njihovo sodelovanje pri negi in gospodinjskih opravilih. Raziskave so pokazale, da v slovenskih družinah še vedno obstaja delitev opravil na moška in ženska. Očetje se sicer udeležujejo pri vseh opravilih, vendar daleč manj kot matere. Lahko bi povzeli, da je kljub čedalje močnejši težnji k redukciji spolno specifične delitve dela, njihovo sodelovanje v družinskih obveznostih selektivno in manj intenzivno.

Vloga očeta pri vzgoji otrok je v naši družbi še vedno obremenjena s številnimi patriarhalnimi predsodki. Še vedno lahko naletimo na prepričanje, da je oče manj pomemben vzgojitelj kot mama. Otroci so običajno res bolj navezani na mamo, pa ne zato, ker je njihova potreba po očetovi ljubezni manjša, temveč zato, ker se matere v povprečju več in bolj intenzivno ukvarjajo z njimi. Povsem razumljivo je, da se otrok toliko bolj naveže na odraslega človeka v svoji okolici, kolikor več pozornosti, ljubezni in časa mu ta posveča.

Starševstvo se je prilagodilo razmeram v postmoderni, zato se je uveljavil koncept odgovornosti. Ta je najbolj opazen pri mladih generacijah, ki prelagajo svoje starševstvo v kasnejše obdobje (*ko naj bi bili izpolnjeni pogoji za primerno starševstvo*). Skladno s tem se skuša ustvariti podoba spolno nevtralnega starševstva s pomočjo ideologije novega očetovstva. Starševska perspektiva se je zaenkrat najbolj očitno uveljavila le na področju poroda, kjer je očetova prisotnost zavidljiva. Novi oče naj bi bil, v nasprotju s preskrbovalcem družine, vedno bolj vpleten v družinsko življenje. Če je bila včasih prisotnost očetov v družini

vezana na materialno preskrbo in družinsko avtoriteto, je danes vezana na porazdelitev družinskih del ter skrb in nego za otroke. Res je, da so današnje generacije očetov bolj vpletene v skrb in nego otrok kot pretekle, a izkazalo se je, da očetom primanjkuje znanja in praks za večjo vpletenost. Njihovo ravnanje je usklajeno z njihovim pojmovanjem očetovske vloge in njihovega deleža pri družinskem delu. Ker se moška identiteta v preteklosti ni oblikovala na podlagi očetovstva (ženska se je na podlagi materinstva), je redefinicija starševskih identitet nujna. Moškim mora biti dovoljeno biti oče, kar pomeni, da se mora vzorec očetovstva pojavljati kot nekaj vsakdanjega.

Šele tedaj, ko bo odsotnost moških z delovnega mesta zaradi starševstva (in ne samo zaradi nosečnosti ali poroda) veljala za tako samoumevno kot odsotnost žensk, bo izbira zares mogoča. Treba je upoštevati dejstvo, da vse več žensk zasluži enako ali več od moških partnerjev, zato bo lahko drugačna izbira starševskih vlog postala tudi ekonomsko zanimiva. Odnos delodajalcev je na tem mestu zelo pomemben. Zakonske rešitve predvidevajo le sankcije za delodajalce, ki odsotnosti z dela zaradi starševstva ne dovolijo, verjetno pa bi morali storiti več. Ponuditi tudi določene finančne spodbude oziroma olajšave, saj te pravice zaposlenih zahtevajo od delodajalcev organizacijske spremembe in verjetno določene stroške povezane s tem. V račun je vsekakor potrebno vzeti določeno obdobje, da bodo delodajalci dovolj fleksibilni, da se bodo naučili organizirati delo navkljub različnim pravicam zaposlenih.

Ugotovimo lahko, da je Slovenija z vidika širjenja pravic in s tem poskusa lajšanja položaja mladih družin to socialno področje, ki ga pokriva Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, zelo dobro uredila. Varstvo očetovstva je povsem uskladila s pravnimi ureditvami in zahtevami Evropske unije. Glede na ostale države Evrope je naša zakonodaja zelo radodarna do družine. Pravica do očetovskega dopusta je eden izmed najpomembnejših ukrepov varstva očetovstva. Odziv očetov na novo pravico je bil nadvse dober. Bolj pa je zaskrbljujoč majhen interes za dopust za nego in varstvo otroka. Očitno je v Sloveniji poleg zakonodaje potrebno spremeniti in prilagoditi tradicionalne vrednote širše slovenske družbe, ki se kar noče soočiti z zahtevanimi spremembami. Prihodnost očetovstva ali boljše starševstva je odvisna od zavestnih usmerjanj prihodnjega celostnega razvoja. Novo očetovstvo bo delovalo bolj naravno, samoumevno, v kolikor bo prisotno na vseh področjih družbenega delovanja, v javnem komuniciranju, v političnem odločanju, na vseh ravneh vzgoje in izobraževanja, na trgu delovne sile itd. Utrditi je potrebno nove vzorce v zavesti ljudi.

Postopno vraščanje samega vzorca delovanja v zavest in vsakdanje praktično delovanje obeh spolov je ključno. Zdi se mi, da je bistveno premalo narejeno pri promociji enakopravnega statusa staršev v javnosti. V prvi vrsti je potrebno ljudi seznanjati, kar lahko pripomore k vedno večji sprejemljivosti in k dolgoročni spremembi odnosa do moških, ki koristijo očetovski in (ali) starševski dopust. Le-ta lahko postane vsakodnevni pojav – naravni del razvoja družbe. Dobra ideja se mi zdi npr. javna kampanja, ki bi poudarjala vlogo očeta v družini. Ta način stimuliranja očetov se je na Švedskem izkazal za učinkovitega, zakaj ne bi bil tudi pri nas?

Nenazadnje naj dodam, da je potrebno tudi več literature, ki ne bi razmejevala med moškimi in ženskimi opravili v negi in skrbi za otroka, saj raziskave kažejo, da oče lahko opravi vse tako dobro kot mati, le dojeti ne more. Literatura in različna reklamna sporočila še vedno pretirano poudarjajo idealizacijo materinstva. Kot bi rekel Pavao Brajša, brez demistifikacije materinstva ne more priti do emancipiranega očetovstva. Družbeni model moškega je vsekakor še v fazi oblikovanja. Enakopravnost med spoloma je lahko dosežena le postopoma in z izpolnitvijo številnih pogojev. Največ truda bo vsekakor potrebno vložiti v spremembo določenih stališč, spremembo vrednotenja, razkrojevanje stereotipov.

Starševsko varstvo kot del širše družinske politike se spreminja in prilagaja družbenim razmeram, vendar pa mu ne sledi razvoj na ostalih področjih, kot so stanovanjska, zaposlitvena, šolska politika, otroško varstvo, zdravstvo, premalo je sodelovanja in dopolnjevanja vseh teh politik. Za izboljšanje kvalitete življenja v družinski skupnosti so sedaj potrebni ukrepi na ostalih področjih.

8. LITERATURA:

1. Bergstrand Goran, Balent Srečko, Lokar Sonja, Carlsson Ingvar (1996): Prostori moškosti: osem esejev o odnosih med spoloma, starševstvu in moškosti. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
2. Bernardes, Jon (2001): Family studies, an introduction (str.156 –172). Routledge, New York.
3. Bjornberg, Ulla (1992): Parents Ideals and Their Strategies in Daily Swedish Life. V: Bjornberg, Ulla: European Parents in 1990s: Contradictions and Comparisons. Transaction Publishers, New Brunswick in London..
4. Brajša, Pavao (1987): Očetje, kje ste? Delavska enotnost, Ljubljana.
5. Carlsen, Sven (1993): Nove skandinavske izkušnje. Referat na Konferenci ES.
6. Cipot Mal,Tina (2004): Če vemo, kakšne pravice imamo, lahko tudi ukrepamo. Otrok in družina, marec 2004.
7. Collier, Richard (2002): Moški, heteroseksualnost in spreminjanje družine. Časopis za kritiko znanosti, 30, 207/8, str.133 - 148.
8. Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1980): Vloga očeta. Zbornik člankov in razprav, Višja šola za socialno delo, Ljubljana.
9. Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1992): Psihodinamski procesi v družinski skupini. Advance, Ljubljana.
10. Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1993): Oče – pravica do stvarnosti. Časopis za kritiko znanosti, 21, 162-163, str.23 - 29.
11. Černič Istenič, Majda (1999): Moč in uveljavljenost norme odgovornega starševstva v Sloveniji. V: Mandič, Srna (ur.): Kakovost življenja – Stanja in spremembe. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
12. Družinski prejemki, januar 2002. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
13. Fritz Monika,Greif Tatjana, Klančnik Veronika, Lunaček Sara, Monro Sabina, Špiranec Maurer Nataša, Rode Nino (2000): Kuvada na Slovenskem. Socialno delo, 39, 1, str.13 - 19.
14. Hood, Jane (1993): Men, Work and Family. Research on Men and Masculinities, Newbury Park, London, New Delhi.
15. Jogan, Maca (2001): Seksizem v vsakdanjem življenju. Znanstvena knjižnica, Ljubljana.
16. Kitzinger, Sheila (1994): Me, matere. Ganeš, Ljubljana.

17. Klinar, R.(1995): Očetje danes. Otrok in družina, junij 1995, str.2-4.
18. Košiček Marijan, Košiček Tea (1980): Starši – nestarši. Cankarjeva založba, Ljubljana.
19. Kokot, Marjan (1989): Oče na roditeljskem dopustu, diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
20. Kozmik,Vera (1998): Integracija načela enakosti spolov. Urad za žensko politiko, Ljubljana.
21. Markušek, Petra (2001): Družinska politika v Republiki Sloveniji, diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
22. Mihelj, Vlado (ur.)(2002): Mladina 2000. Aristej, Ljubljana.
23. Nastran-Ule, Mirjana (1993): Psihologija vsakdanjega življenja (171-201). Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
24. Navodilo za uporabo odločb in sklepov v postopku uveljavitve pravice do očetovskega dopusta in očetovskega nadomestila(2003). Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ljubljana.
25. Pori, A.(1995): Prihod novorojenčka v družino. V: Velikonja Vislava, Grgurevič Jure, Žemva Barbara(ured.), Izkustvena družinska terapija-teorija in praksa v Sloveniji. Quatro, Ljubljana.
26. Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic iz zavarovanja za starševsko varstvo(2002). Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ljubljana.
27. Predlog Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih(1998). Poročevalec Državnega zbora RS, št.52. 10.8.1998 Ljubljana.
28. Rener, Tanja (1993): Politika materinjenja ali Father Knows Best: for Him the Play, for Her the Rest. Časopis za kritiko znanosti, 21,162-163, str. 15 – 21.
29. Rener, Tanja (1995): »Večina mladih podpira delitev dela v gospodinjstvu, se zavzema za pravico do splava in želi imeti družino«. V: Kozmik,Vera in Neubauer, V.(ur.): Skladnost družinskega in poklicnega življenja (18-19). Urad za žensko politiko, Ljubljana.
30. Rener Tanja, Potočnik Vika, Kozmik Vera (ured.)(1995): Družine različne – enakopravne. Vitrum, Ljubljana.
31. Rener,Tanja (2000): O delu iz ljubezni, str.279-299. V: Oakley, A.: Gospodinja. založba/*cf, Ljubljana.
32. Sieder, Reinhard (1998): Socialna zgodovina družine (str.233-281). SH – Zavod za založniško dejavnost in založba ZRC, Ljubljana.

33. Skušek, Zoja (1993): Materna ljubezen, očetna hiša. Časopis za kritiko znanosti, 21,162-163, str.11 – 13.
34. Skušek, Zoja (1994a): Očetje: pravica do nosečnosti. Socialno delo, 33, 3, str.235 – 237.
35. Skušek, Zoja (1994b): Ritualne oblike očetovskega vedenja. Socialno delo, 33, 4, str.293 – 299.
36. Skynner Robin, Cleese John (1993): Družine in kako v njih preživeti. Založba Tangram Ljubljana.
37. Slovar slovenskega knjižnega jezika (1998). Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, DZS, Ljubljana.
38. Statistične informacije št.92(2003). Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
39. Statistične informacije št.93(2003). statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
40. Stojiljković, Gordana (2004): Oče je tudi roditelj. Žurnal, 36/04, 15.10.2004, str.4 – 5.
41. Stropnik, Nada (1997): Ekonomski vidiki starševstva. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
42. Svedin, Carl (1996): Swedish Save the Children. Radda Barnen, Stockholm.
43. Švab, Alenka (2000): Poti in stranpoti novih očetovskih identitet. Teorija in praksa, 37, 2, str. 248 – 263.
44. Švab, Alenka (2001): Družina:od modernosti k postmodernosti. Sodobna družba, Ljubljana.
45. Švab, Alenka (2003): Med delom in družino. Teorija in praksa, XL, 6, str.1112-1126.
46. Ule Mirjana, Kuhar Metka (2003): Mladi, družina, starševstvo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
47. Vojnovič, Maja (ured.)(1996): Situacijska analiza o položaju otrok in družin v Sloveniji. Slovenski odbor za UNICEF, Ljubljana.
48. Zavarovanje za starševsko varstvo(2002). Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ljubljana.
49. Zavrl, Nataša (1999): Očetovanje in otroštvo. Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Sophia, Ljubljana.
50. Zavrl, Nataša (2002): Kdo se boji moških v predpasniku. Časopis za kritiko znanosti, 30, 207/8, str.161 - 171.
51. Železnik, Neva (1990): Očka na porodniškem dopustu. Otrok in družina, 37, 7/8, str. 57.
52. Žmuc-Tomori, Martina (1988): Klic po očetu. Cankarjeva založba, Ljubljana.

53. <http://www.hidra.hr/dokumenti/sdrh/nop.pdf>
54. <http://www.uem-rs.si/slo/novice/starsdop.html>
55. <http://www.uem-rs.si/slo/novice/starsdop1.html>
56. <http://www.uem-rs.si/novice/izhodisca.html>
57. <http://www.workliferesearch.org/wfstatssw.asp>
58. <http://www.sigov.si/ivz/publikacije/statistichniiletomis.html>
59. <http://www.stat.si/letomis/2003/04-03.pdf>
60. <http://www.eswin.net/esw.html>

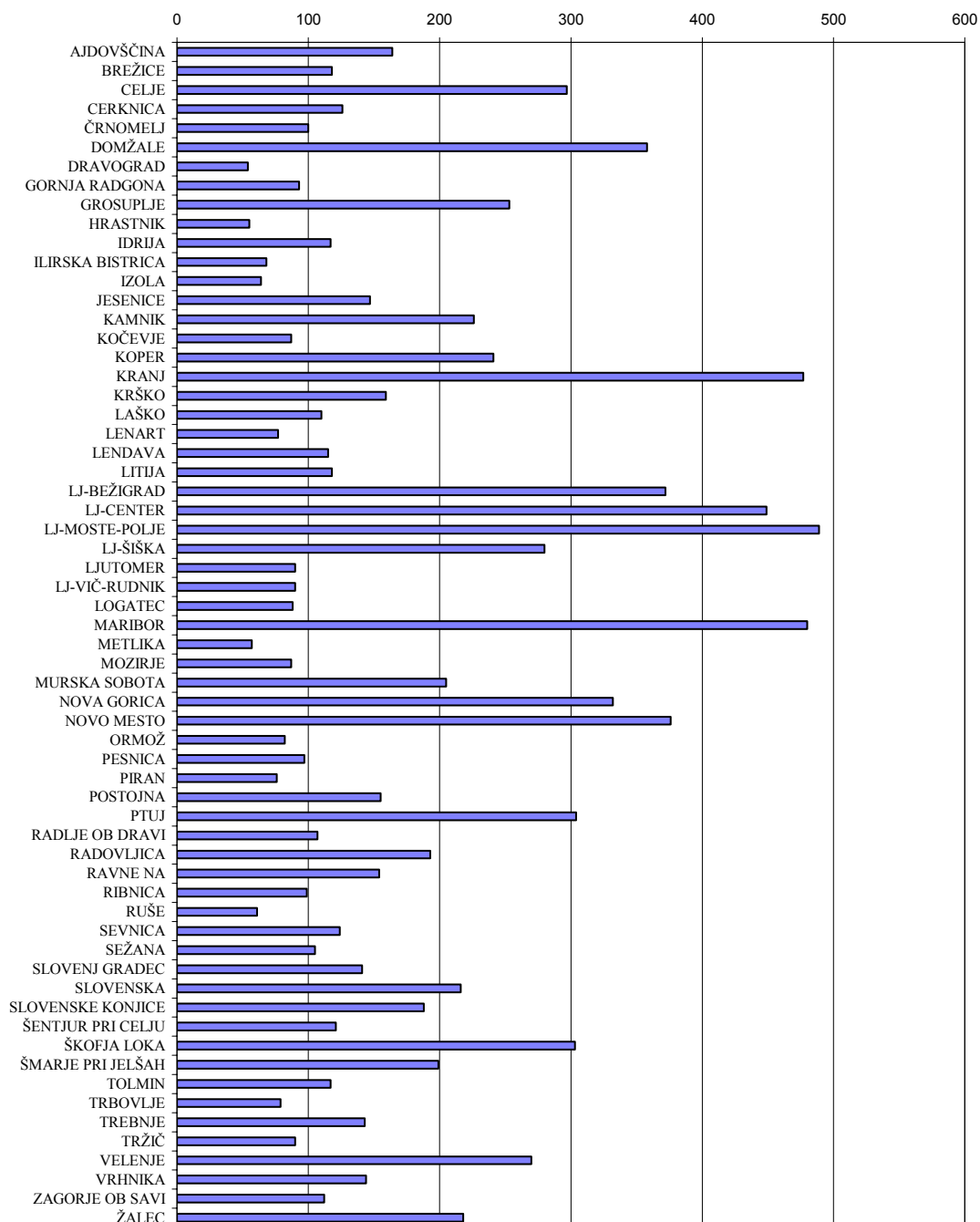
PRILOGA A

**ŠTEVILO OČTOV, KI SO KORISTILI DO 15 DNI OČTOVSKEGA DOPUSTA Z
OČTOVSKIM NADOMESTILOM
V LETU 2003**

	število upravičencev
R SLOVENIJA - občine	10.917
AJDOVŠČINA	164
BREŽICE	118
CELJE	297
CERKNICA	126
ČRNOMELJ	100
DOMŽALE	358
DRAVOGRAD	54
GORNJA RADGONA	93
GROSUPLJE	253
HRASTNIK	55
IDRIJA	117
ILIRSKA BISTRICA	68
IZOLA	64
JESENICE	147
KAMNIK	226
KOČEVJE	87
KOPER	241
KRANJ	477
KRŠKO	159
LAŠKO	110
LENART	77
LENDAVA	115
LITIJA	118
LJ-BEŽIGRAD	372
LJ-CENTER	449
LJ-MOSTE-POLJE	489
LJ-ŠIŠKA	280
LJUTOMER	90
LJ-VIČ-RUDNIK	90
LOGATEC	88
MARIBOR	480
METLIKA	57
MOZIRJE	87
MURSKA SOBOTA	205
NOVA GORICA	332
NOVO MESTO	376
ORMOŽ	82
PESNICA	97
PIRAN	76
POSTOJNA	155

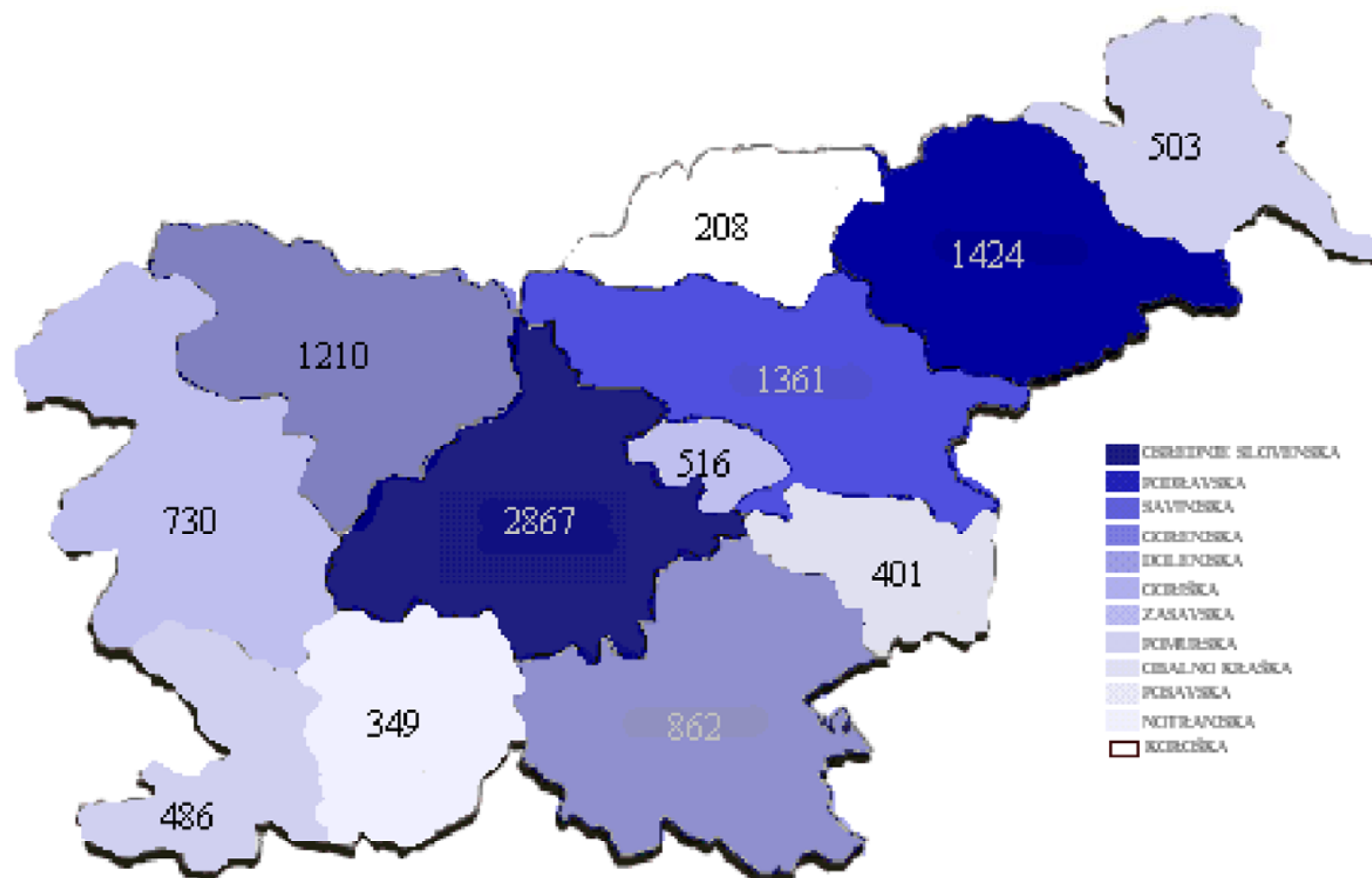
PTUJ	304
RADLJE OB DRAVI	107
RADOVLJICA	193
RAVNE NA KOROŠKEM	154
RIBNICA	99
RUŠE	61
SEVNICA	124
SEŽANA	105
SLOVENJ GRADEC	141
SLOVENSKA BISTRICA	216
SLOVENSKE KONJICE	188
ŠENTJUR PRI CELJU	121
ŠKOFJA LOKA	303
ŠMARJE PRI JELŠAH	199
TOLMIN	117
TRBOVLJE	79
TREBNJE	143
TRŽIČ	90
VELENJE	270
VRHNIKA	144
ZAGORJE OB SAVI	112
ŽALEC	218

PRILOGA B : Očetovski dopust v letu 2003

Število upravičencev

PRILOGA C

REPUBLIKA SLOVENIJA
CENTER ZA SOCIALNO DELO

Št. spisa: 020-91-

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

(izpolni center za socialno delo)

VLOGA ZA UVELJAVITEV PRAVICE DO OČETOVskega DOPUSTA

I. PODATKI O OČETU:

EMŠO:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

DŠ:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Priimek in ime: _____

Stalno prebivališče: _____
(ulica, hišna številka, kraj, poštna številka)

Začasno prebivališče: _____
(ulica, hišna številka, kraj, poštna številka)

II. PODATKI O ZAPOSLOTVI OČETA:

Zaposlitev: _____
(naziv in naslov delodajalca)

III. PODATKI O MATERI:

Priimek in ime: _____ EMŠO:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

IV. PODATKI O OTROKU:

Priimek in ime: _____ EMŠO:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

V. KORISTIL BOM:

a) Plačani očetovski dopust	b) Neplačani očetovski dopust
1a. plačani očetovski dopust v strnjenem nizudni (največ 15 dni v času porodniškega dopusta matere)	1b. neplačani očetovski dopust v strnjenem nizu v trajanju..... (največ 75 dni)
2a. plačani očetovski dopust po dnevihdni (največ 11 dni v času porodniškega dopusta matere)	2b. neplačani očetovski dopust po dnevih v trajanju..... (največ 52 dni)

S podpisom jamčim za resničnost podatkov.

Podpis vlagatelja:

V _____, dne _____

Če vlagatelj uveljavlja več pravic iz naslova zavarovanja za starševsko varstvo hkrati, izpolni vse podatke o vlagatelju le na vlogi, s katero uveljavlja prvo pravico, na vseh ostalih vlogah pa obvezno navede le priimek in ime vlagatelja ter EMŠO.

PRILOGE (obkrožite):

- potrdilo delodajalca o zaposlitvi na **Prilogi št. S-2**
- zapisnik o priznanju očetovstva

- izjavo očeta ali druge osebe, da varuje in neguje otroka na **Prilogi št. S-8**

REPUBLIKA SLOVENIJA
CENTER ZA SOCIALNO DELO

Št. spisa: 020-9

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

(izpolni center za socialno delo)

VLOGA ZA UVELJAVITEV PRAVICE DO STARŠEVSKEGA NADOMESTILA

I. PODATKI O VLAGATELJU/ICI:

Priimek in ime: _____

EMŠO:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

II. PODATKI O MATERI, če vlagatelj/ica ni mati:

Priimek in ime: _____

EMŠO:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

III. VRSTA STARŠEVSKEGA NADOMESTILA (ustrezno obkrožite):

1. porodniško nadomestilo 3. Nadomestilo za dopust za nego in varstvo otroka
2. očetovsko nadomestilo 4. posvojiteljsko nadomestilo

Starševski dopust nastopim dne: _____

IV. PODATKI O OSEBNEM RAČUNU VLAGATELJA/ICE:

_____	-	_____
-------	---	-------

Naziv banke, pri kateri ima vlagatelj/ica odprt osebni račun

Številka osebnega računa vlagatelja/ice

V. UVELJAVLJAM DAVČNO OLAJŠAVO ZA NASLEDNJE DRUŽINSKE ČLANE:

Priimek in ime, sorodstveno razmerje

EMŠO

Davčna številka:

Priimek in ime, sorodstveno razmerje	EMŠO	Davčna številka:
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

VI. Želim, da mi premijo za dodatno zdravstveno zavarovanje pri Zavodu za zdravstveno zavarovanje Slovenije – Vzajemna zavarovalnica, enota _____

št. police: _____, odtegujete od nadomestila.

Premijo imam plačano do _____

VII. Vlogi prilagam obrazec/ce **Priloga št. S-6 – podatki o plači oziroma osnovi, od katere so obračunani prispevki**, naslednjega/ih delodajalca/cev (navedite naziv in naslov delodajalca):

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

S podpisom jamčim za resničnost podatkov.

Podpis vlagatelja/ice: _____

V _____, dne _____

PRILOGE (obkrožite):

- podatki o plači oziroma osnovi, od katere so bili obračunani prispevki na obrazcu **Priloga št. S-6**

- fotokopija dokumenta, iz katerega je razvidna številka osebnega računa vlagatelja/ice

**PODATKI O PLAČI OZIROMA OSNOVI, OD KATERE SO BILI OBRAČUNANI PRISPEVKI ZA
STARŠEVSKO VARSTVO**

Registrska številka
podjetja, vodena na /ZZ/S

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

(ime in sedež delodajalca)

Podatki se posredujejo za izračun osnove za starševsko nadomestilo za *(obrazec se priloži vlogi št. S-2 1 - vloga za uveljavitev pravice do starševskega nadomestila):*

Priimek in ime: _____

EMŠO

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

I. PLAČA, NADOMESTILO PLAČE OZ. OSNOVA, OD KATERE SO BILI OBRAČUNANI PRISPEVKI ZA STARŠEVSKO VARSTVO

	Za mesec / leta	Ure	Datum izplačila plače	Plača, nadomestilo plače oz. osnova, od katere so bili obračunani prispevki
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
			SKUPAJ:	

Tedenska delovna obveznost pred dnevom nastopa starševskega dopusta znaša _____ ur.

II. ODTEGLJAJI *(ustrezno obkrožite):*

1. krajevni samoprispevek
2. sodne ali upravne prepovedi
3. banena posojila
4. sindikat

Dokumentacijo o odtegljajih mora delodajalec posredovati na pristojni center za socialno delo, skupaj s podatki o zadnji višini mesečne obveznosti in podatkom, do kdaj bo obveznost odtegnil.

Ime in priimek kontaktne osebe _____

Telefon: _____

S podpisom jamčim za resničnost podatkov.

Žig: _____

Podpis pooblaščene osebe: _____

V _____ dne _____

Osnova za starševsko nadomestilo je povprečna osnova, od katere so bili obračunani prispevki za starševsko varstvo v skladu z 9. členom tega zakona v zadnjih 12 mesecih pred mesecem vložitve prve vloge za starševski dopust (41. člen ZSDP). Osnova za obračun prispevkov za starševsko varstvo je enaka osnovi za plačilo prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje (9. člen ZSDP).

Za izračun osnove za posamezno vrsto starševskega nadomestila se ne glede na obračunane prispevke, ne štejejo:

- prejemki za delo, ki ga je delavec opravil zunaj okvira rednega dela (na primer delo preko polnega delovnega časa, ki presega omejitve, določene z zakonom, sodelovanje v izpitni komisiji, predavanja izven redne zaposlitve);
- prejemki, ki pomenijo povračilo materialnih stroškov (na primer dnevnice, kilometrine, terenski dodatki, dodatek za ločeno življenje, dodatek za prehrano, potni stroški, prevoz na delo);
- regres za letni dopust;
- nagrade ob delovnih jubilejih;
- prejemki v naravi, razen kadar pomenijo sestavni del plače po pogodbi o zaposlitvi in so od njih plačani prispevki;
- odpravnine, prejemki zaradi upokojitve ali priprave na upokojitev;
- prejemki v obliki delnic, obveznic in drugih vrednostnih papirjev;
- drugi prejemki, ki so bili delavcu izplačani poleg plače (2. odstavek 41. člena ZSDP).

Za zaposlene se kot osnova v posameznem mesecu šteje bruto plača, od katere so bili obračunani prispevki. Navesti je potrebno tudi datum izplačila plače za posamezni mesec.

Primer: Vložitev prve vloge za starševski dopust v mesecu januarju 2003 vpišejo se osnove, od katerih so bili obračunani prispevki v obdobju od januarja 2002 do decembra 2002. V obrazec se vpiše tudi dejanski datum izplačila plače, ne glede na to, kdaj je bila plača izplačana.

Če v zadnjih 12 mesecih pred mesecem vložitve prve vloge za starševski dopust plača ali nadomestilo plače ni bila izplačana oziroma niso bili obračunani prispevki za starševsko varstvo, se podatka ne vpiše. Podatek vpiše center za socialno delo, pri čemer za manjkajoči mesec upošteva 55% minimalne plače, ki velja v mesecu vložitve prve vloge za eno od vrst starševskega dopusta za istega otroka.

Če je zavarovanec v tem obdobju prejemal nadomestilo plače (bolniško nadomestilo, nadomestilo za nego otroka oziroma družinskega člana, starševsko nadomestilo, nadomestilo za brezposelnost) ali denarno pomoč kot brezposelna oseba, se kot osnova za izračun starševskega nadomestila upošteva višina nadomestila plače ali denarne pomoči, od katere so bili obračunani prispevki za starševsko varstvo.

Če je vlagatelj v tem obdobju prejemal delno plačilo za izgubljeni dohodek ali so se mu plačevali prispevki za socialno varnost zaradi dela s krajšim delovnim časom zaradi starševstva, se kot osnova za izračun starševskega nadomestila upošteva višina delnega plačila za izgubljeni dohodek, od katerega so bili obračunani prispevki za starševsko varstvo oziroma osnova, od katere so bili obračunani prispevki za socialno varnost zaradi dela s krajšim delovnim časom zaradi starševstva.

Za osebe, ki samostojno opravljajo pridobitno ali poklicno dejavnost, poslovodne osebe gospodarskih družb in direktorje zasebnih zavodov in kmete, člane njihovih gospodarstev in druge osebe, ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic podatke o osnovi za obračun prispevkov vpiše in potrди davčni urad.

Podatke o nadomestilu za čas zadržanosti od dela, od katerega so bili obračunani prispevki za starševsko varstvo in ga je izplačeval Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije za osebe, ki samostojno opravljajo pridobitno ali poklicno dejavnost, pri njih zaposlene osebe in kmete, potrди Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.

Podatke o denarnem nadomestilu ali denarni pomoči za čas brezposelnosti, od katerih so bili obračunani prispevki za starševsko varstvo, potrди Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje.

Podatke o starševskem nadomestilu ali delnem plačilu za izgubljeni dohodek, od katerega so bili obračunani prispevki za starševsko varstvo in podatke o osnovi, od katere so bili obračunani prispevki za socialno varnost zaradi dela s krajšim delovnim časom zaradi starševstva, potrди center.

POTRDILO DELODAJALCA O ZAPOSLOTVI

Registrska številka
podjetja, vodena na /ZZS

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

(ime in sedež delodajalca)

1. Potrjujem, da ima:

EMŠO

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

(ime in priimek)

stanujoča/a _____ sklenjeno delovno razmerje:

a) za nedoločen čas od _____, in sicer _____ ur na dan/teden

b) za določen čas od _____ do _____, in sicer _____ ur na dan/ teden.

2. Seznanjen sem, da bo mati/oče/druga oseba izrabil/a (*tustrezno obkrožite*):

A) porodniški dopust B) očetovski dopust C) dopust za nego in varstvo otroka D) posvojiteljski dopust

i) v obliki polne odsotnosti z dela oddo.....

ii) v obliki delne odsotnosti z delaur na dan/teden. od.....do.....

iii) očetovski dopust po dnevih(navesti dan, mesec in leto).

Ime in priimek kontaktne
osebe delodajalca

Telefon:

S podpisom jamčim za resničnost podatkov.

Žig:

v _____, dne _____

Podpis
pooblaščen osebe:

1. Za zaposlene osebe obvezno potrdi delodajalec.
2. Osebe, ki samostojno opravljajo pridobitno ali poklicno dejavnost kot edini poklic, kmetje in brezposelne osebe to potrdilo izpolnijo sami.
3. Delodajalci so dolžni svojim delavcem zagotoviti odsotnost z dela zaradi izrabe starševskega dopusta v skladu z ZSDP (15. člen ZSDP).
4. Delavec mora obvestiti delodajalca o nameri izrabe starševskega dopusta 30 dni pred predvidenim nastopom dopusta v skladu s 16. in 29. členom ZSDP. Če delodajalec še ni obveščen o izrabi starševskega dopusta in je otrok že predčasno rojen, ga je potrebno obvestiti v 3 dneh po rojstvu otroka (22. člen ZSDP). Vse spremembe dogovora o izrabi dopusta za nego in varstvo otroka in o nameri izrabe prenesenega dopusta za nego in varstvo otroka po dnevih je dolžan delavec sporočiti v 3 dneh pred nastopom oziroma v 15 dneh pred nastopom, če ga izrabi v strnjenem nizu (33. člen ZSDP). Delavec mora obvestiti delodajalca o izrabi posvojiteljskega dopusta najkasneje v 3 dneh od nastopa razloga za izrabo posvojiteljskega dopusta (37. člen ZSDP).
5. Starševski dopust je določen v koledarskih dnevih za polno odsotnost z dela (13. člen ZSDP), kar pomeni, da se dopusta iz naslova koriščenja dopusta z delno odsotnostjo z dela ne more podaljšati.
6. Mati mora nastopiti porodniški dopust 28 dni, lahko pa 42 dni pred predvidenim datumom poroda. Če mati na dan poroda še ni nastopila porodniškega dopusta, nastopi porodniški dopust z dnem rojstva otroka (19. člen ZSDP).
7. Porodniški dopust se izrabi v strnjenem nizu v obliki polne odsotnosti z dela (19. člena ZSDP).
8. Očetovski dopust se izrabi v strnjenem nizu ali po dnevih v obliki polne odsotnosti z dela (25. člen ZSDP).

**Priloga št. S-2 – potrdilo delodajalca
o zaposlitvi**

9. *Dopust za nego in varstvo otroka se izrabí v strnjenem nizu v obliki polne ali delne odsotnosti z dela (30. člen ZSDP).*
10. *Posvojiteljski dopust se izrabí v strnjenem nizu v obliki polne ali delne odsotnosti z dela (36. člen ZSDP).*
11. *Delna odsotnost z dela ne more biti daljša od polovičnega obsega tedenske delovne obveznosti (8. točka 3. člena ZSDP).*
12. *Polna odsotnost z dela je odsotnost v obsegu tedenske delovne obveznosti, ne glede na to ali gre za polni ali krajši delovni čas (7. točka 3. člena ZSDP).*
13. *Strnjen niz je odsotnost z dela v polnem trajanju posamezne vrste starševskega dopusta naenkrat, brez prekinitve (9. točka 3. člena ZSDP).*

IZJAVA

OČETA ALI ENEGA OD STARIH STARŠEV OTROKA O NEGOVANJU IN VAROVANJU OTROKA

Podpisani/a:

EMŠO

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

(priimek in ime vlagatelja/ice)

stanujoč/a:

(ulica, hišna številka, kraj, poštna številka)

izjavljam, da negujem in varujem otroka oz. da bom negoval/a in varoval/a otroka

EMŠO

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

(ime in priimek otroka)

od dne _____.

S podpisom jamčim za resničnost podatkov.

V _____, dne _____

Podpis vlagatelja/ice: